

The Concept of Using Art Criticism Activities in the Visual Arts Subject Group to Enhance Thinking Ability of Basic Education Learners

Thairoj Phoungmanee^{1*}, Isariyaporn Chaikularb², and Kotchasri Jareansuk³

¹Visual Arts Program, Faculty of Humanities and Social Science, Loei Rajabhat University,
Loei, 42000, Thailand; Email: ¹thai-roj@hotmail.com

²Digital Arts Program, Faculty of Humanities and Social Science, Loei Rajabhat University,
Loei, 42000, Thailand; Email: ²zoxy04@hotmail.com

³Music Program, Faculty of Humanities and Social Science, Loei Rajabhat University,
Loei, 42000, Thailand; Email: ³mtcomputer9@hotmail.com

**Corresponding author: Thairoj Phoungmanee (thai-roj@hotmail.com)*

Received: 4 August 2026; **Revised:** 31 August 2026; **Accepted:** 31 August 2026; **Published:** 31 August 2026

Abstract

This academic article aimed to study the use of art criticism activities in the visual arts subject group to enhance the cognitive potential of learners at the basic education level by implementing art instructional management, art criticism, and cognition as frameworks for content analysis. The findings revealed that art criticism was a concept proposed by scholars who believed that learning the value of artworks could be fostered through a four-step process: description, analysis, interpretation, and Evaluation. In implementing art criticism activities, considerations should be given to the learners' grade level, class time, and their readiness, with instructional strategies that teachers can use as guidelines for planning, including: 1) organizing visual discussions and multi-directional thinking, 2) managing learning that encourages reflective thinking through self-reflection, and 3) managing learning through simulated situations. These strategies were then employed to plan objectives, content, activities, teaching methods, instructional media, and assessment ultimately. The results showed that art criticism activities enhanced learners' cognitive potential.

Keywords: Art Criticism Activities, Visual Arts Subject Group, Cognitive Potential, Basic Educational Learners

Copyright © 2026 Academic Innovation Journal. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (CC-BY-NC-ND).

Citation:

Phoungmanee, T., Chaikularb, I., & Jareansuk, K. (2026). The Concept of Using Art Criticism Activities in the Visual Arts Subject Group to Enhance Thinking Ability of Basic Education Learners. *Academic Innovation Journal*, 2(2), e4002.
<https://doi.org/10.66854/aij.2026.e4002>

แนวคิดการใช้กิจกรรมการวิจารณ์ศิลปะในรายวิชากลุ่มสาระศิลปะ (ทัศนศิลป์) สำหรับการสร้างเสริมศักยภาพการรู้คิดของผู้เรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน

ไทยโรจน์ พวงมณี^{1*} อิศริยาภรณ์ ชัยกุลหลาบ² และ ศชสิทธิ์ เจริญสุข³

¹สาขาวิชาทัศนศิลป์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย จังหวัดเลย 42000

ประเทศไทย; Email: ¹thai-roj@hotmail.com

²สาขาวิชาดิจิทัลอาร์ต คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย จังหวัดเลย 42000

ประเทศไทย; Email: ²zoxy04@hotmail.com

³สาขาวิชาดุริยางคศิลป์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย จังหวัดเลย 42000

ประเทศไทย; Email: ³mtcomputer9@hotmail.com

*ผู้ประพันธ์บทความ: ไทยโรจน์ พวงมณี (thai-roj@hotmail.com)

วันรับ: 4 สิงหาคม 2569; วันแก้ไข: 31 สิงหาคม 2569; วันตอบรับ: 31 สิงหาคม 2569; วันเผยแพร่: 31 สิงหาคม 2569

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการใช้กิจกรรมการวิจารณ์ศิลปะในรายวิชากลุ่มสาระศิลปะ (ทัศนศิลป์) สำหรับการสร้างเสริมศักยภาพการรู้คิดของผู้เรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ใช้แนวคิดการจัดการเรียนการสอนศิลปะ การวิจารณ์ศิลปะ และแนวคิดการรู้คิดมาเป็นแนวทางการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการศึกษาพบว่า การวิจารณ์ศิลปะเป็นแนวคิดของนักวิชาการที่เชื่อว่าจะสามารถสร้างการเรียนรู้คุณค่างานศิลปะผ่านกระบวนการ 4 ขั้นตอน คือ การบรรยาย การวิเคราะห์ การตีความหมาย และการประเมินคุณค่า สำหรับการนำกิจกรรมการวิจารณ์ศิลปะมาใช้นั้นให้พิจารณาจากระดับชั้นเรียน เวลาเรียน และความพร้อมของผู้เรียน โดยมีกลยุทธ์ที่ผู้สอนใช้เป็นแนวทางวางแผนจัดการเรียนการสอนดังนี้ 1) การจัดสนทนาเชิงทัศน์และการคิดหลากหลายทิศทาง 2) การจัดการเรียนรู้ให้คิดไตร่ตรองผ่านการสะท้อนคิด และ 3) การจัดการเรียนรู้สถานการณ์จำลอง กลยุทธ์เหล่านี้จะนำมาวางแผนเพื่อกำหนด วัตถุประสงค์ เนื้อหา กิจกรรม วิธีการสอน สื่อการสอน และการประเมินผล ผลลัพธ์ของการใช้กิจกรรมการวิจารณ์ศิลปะคือศักยภาพการรู้คิดของผู้เรียน

คำสำคัญ: กิจกรรมการวิจารณ์ศิลปะ, กลุ่มสาระวิชาศิลปะ (ทัศนศิลป์), ศักยภาพการรู้คิด, ผู้เรียนระดับพื้นฐานการศึกษา

Copyright © 2026 Academic Innovation Journal. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (CC-BY-NC-ND).

Citation:

ไทยโรจน์ พวงมณี, อิศริยาภรณ์ ชัยกุลหลาบ, และ ศชสิทธิ์ เจริญสุข. (2569). แนวคิดการใช้กิจกรรมการวิจารณ์ศิลปะในรายวิชา
กลุ่มสาระศิลปะ (ทัศนศิลป์) สำหรับการสร้างเสริมศักยภาพการรู้คิดของผู้เรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน. *วารสาร
นวัตกรรมวิชาการ*, 2(2), e4002. <https://doi.org/10.66854/aij.2026.e4002>

1. บทนำ (Introduction)

ปัจจุบันเป็นยุคที่โลกขับเคลื่อนข้อมูลสารสนเทศและนวัตกรรมเทคโนโลยีที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง และก้าวล้ำโดยเฉพาะความรู้ที่สื่อสารผ่านสื่อสังคมออนไลน์ และแพลตฟอร์ม (Platform) ใหม่ของปัญญาประดิษฐ์ที่ทำให้ผู้คนเข้าถึงความรู้ได้เองและเป็นความรู้ที่ทรงพลัง ระบบการศึกษาทั่วโลก รวมถึงประเทศไทยต่างเผชิญกับความท้าทายต่อการพัฒนาทุนมนุษย์ให้มีสมรรถนะที่รู้เท่าทันต่อความซับซ้อนของบริบทสังคม เช่นเดียวกับภาวะวิกฤตด้านทักษะการคิดวิเคราะห์ และการขาดวิจรรณญาณในการกลั่นกรองข่าวสาร ที่ผู้เรียนอยู่ท่ามกลางสภาพแวดล้อมทางการเรียนรู้ที่เน้นหนักไปที่การรับสาร ส่งผลให้กระบวนการรู้คิดของผู้เรียนถูกจำกัดลง ซึ่งในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2560) กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะเน้นระบุว่า การจัดการเรียนการสอนมุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีความคิดสร้างสรรค์ มีสุนทรียภาพ และตระหนักถึงคุณค่าทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะมาตรฐาน ศ 1.1 ที่ระบุให้ผู้เรียนสามารถคิดวิเคราะห์ วิพากษ์วิจารณ์คุณค่าศิลปะ และถ่ายทอดความรู้สึกต่อผลงานได้อย่างอิสระ (Singkhun, 2025; Nangkaew et al., 2025) สำหรับเนื้อหาการเรียนรู้นั้นต้องเหมาะสมกับผู้เรียน ซึ่งต้องใช้ทฤษฎีเป็นเนื้อหาหลักก่อน เช่น ความหมาย วัตถุประสงค์ ความสำคัญ ประโยชน์ และหลักการวิจารณ์ศิลปะ 4 ขั้นตอนคือ การบรรยาย การวิเคราะห์ การตีความหมาย การประเมินคุณค่า เน้นการพิจารณาจากเนื้อหาทักษะและสุนทรียภาพ (Nangkaew et al., 2025) อาจใช้วิธีการเรียนรู้ด้วยการบรรยายร่วมกับใบความรู้และใบงาน หรือจัดกิจกรรมกลุ่มการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกับบรรยายของผู้สอน ความรู้เหล่านี้จะช่วยให้ผู้เรียนตกผลึกทางความคิดจนนำความรู้ไปสู่การปฏิบัติงานได้ ส่วนกิจกรรมการวิจารณ์ศิลปะในห้องเรียนนั้นทำได้หลายรูปแบบ เช่น 1) วิวิจารณ์ผลงานหลังจากปฏิบัติการสร้างสรรค์เสร็จสิ้น โดยผู้เรียนนำเสนอผลงาน จากนั้นผู้สอนจะเปิดโอกาสให้ผู้เรียนร่วมวิจารณ์ในประเด็นที่กำหนดขึ้นในชั้นเรียน หรือ 2) การจัดการสอนเนื้อหาการวิจารณ์และทำกิจกรรมการวิจารณ์ศิลปะโดยมีตัวอย่างผลงานศิลปะที่ผ่านการพิจารณาคัดสรรมาเป็นกรณีศึกษา ผลลัพธ์ของการเรียนรู้คือทักษะการนำเสนอ ทักษะการสื่อสารและทักษะการรู้คิดหลายมิติ ทว่าสภาพการเรียนการสอนศิลปะในประเทศไทยที่ผ่านมายังประสบปัญหาสำคัญ คือ ผู้สอนบางส่วนขาดความรู้ความเข้าใจในวิชาศิลปะ มักเน้นประเมินผลสัมฤทธิ์จากชิ้นงานสำเร็จรูปมากกว่าการกระตุ้นกระบวนการคิดขั้นสูง และไม่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้นำเสนอผลงาน ซึ่งจัดการเรียนการสอนที่เหมาะสมนั้น ผู้สอนอาจไม่ต้องมุ่งให้ผู้เรียนคิดค้นเทคนิคทางศิลปะแบบศิลปิน (Singkhun, 2025) แต่ควรมุ่งผลลัพธ์ปลายทางที่การรู้คิดและการคิดวิเคราะห์ที่จะนำไปใช้ได้จริงในอนาคต ดังเช่นการดูภาพงานที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับความไม่ยุติธรรมของมนุษย์ เมื่อได้เรียนรู้ผ่านกิจกรรมการวิจารณ์ศิลปะจะทำให้เข้าใจเหตุผลที่เกิดขึ้นและสิ่งที่ไม่ควรทำกับมนุษย์ด้วยกัน เช่นเดียวกับประเด็นการถูกวิจารณ์ศิลปะจากบุคคลอื่น ๆ ในห้องเรียนหรือนอกห้องเรียนที่อาจมีปัญหามาตามคือความขัดแย้งระหว่างบุคคล ซึ่งกิจกรรมการวิจารณ์ศิลปะจะทำให้ผู้เรียนได้เข้าใจถึงทัศนคติของมนุษย์แต่ละคนที่ไม่เหมือนกันและแตกต่างกันไป ซึ่งที่ผ่านมานั้นผู้เรียนขาดทักษะการแบ่งปันความรู้ การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับคนอื่น ๆ ในสังคม (McWilliams, 2022) ดังนั้นการละเลยการจัดกิจกรรมการวิจารณ์ศิลปะให้ห้องเรียนอาจสะท้อนถึงการหยุดพัฒนาด้านการสื่อสาร ด้านพฤติกรรมทางสุนทรียภาพ และส่งผลต่อพฤติกรรมกรคิดวิเคราะห์ขั้นสูงได้ นักวิชาการด้านการศึกษาระบุว่า การปฏิบัติตามขั้นตอนการวิจารณ์ที่เริ่มจากระดับง่ายเช่น การสำรวจ ไปสู่ยากขึ้นเช่น การวิเคราะห์ การสังเคราะห์ และการตีความหมายตามลำดับนั้นจะช่วยพัฒนาระดับสติปัญญา และสร้างความฉลาดรู้ให้กับผู้เรียนเชิงประจักษ์ (Visual Literacy) ให้แก่ผู้เรียนได้ ซึ่งแนวคิดการเรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติ (Learning by Doing) ของ Dewey ชี้ให้เห็นว่า การวิจารณ์ศิลปะจะสร้างประสบการณ์ตรง 2 ลักษณะคือ ประสบการณ์ใหม่ที่ไมคุ้นเคย และประสบการณ์จากการไตร่ตรองความรู้เดิมไปสู่การรู้คิดที่จะสร้างองค์ความรู้ใหม่ขึ้นมา (Singkhun, 2025)

แม้ว่าในอดีตนั้นการวิจารณ์ศิลปะมีลักษณะการวิจารณ์แบบครูกับลูกศิษย์ ทว่าในศตวรรษที่ 21 การเรียนศิลปะต้องพัฒนาผู้เรียนให้ได้ฝึกสืบค้น สังเคราะห์ข้อมูล และสื่อสารความคิดเห็นหรือการวิจารณ์อย่างเป็นระบบ ซึ่งผู้สอนต้องวางแผนกิจกรรมตั้งแต่ขั้นนำเข้าสู่บทเรียน ขั้นการสอนเนื้อหา ขั้นการปฏิบัติการสืบค้น วิเคราะห์ สังเคราะห์ และถอดรหัสสัญลักษณ์ ขั้นสรุปองค์ความรู้ที่ผู้วิจารณ์สามารถอภิปรายและสะท้อนความคิดที่สัมพันธ์กับเรื่องราวต่าง ๆ ผ่านงานศิลปะได้ (Tayac, 2021; Kanpai (2011) เช่น ผู้สอนจัดกิจกรรมการวิจารณ์ศิลปะที่เชื่อมโยงกับเนื้อหาวิถีชีวิต ประวัติศาสตร์ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี และสังคม ควบคู่ไปกับการพัฒนาทักษะ เทคนิค ความคิดสร้างสรรค์ จนค้นพบศักยภาพของตนเอง (Tayac, 2021; Serenade Team, 2024) ในโลกของอุดมคติแล้วกิจกรรมการวิจารณ์ศิลปะในโรงเรียนได้ถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือสร้างการเรียนรู้ทางศิลปะที่แฝงไว้ด้วยการหนุนเสริมให้ผู้เรียนได้มีความรู้ คิดเชิงลึกและแก้ปัญหาที่เผชิญมา ดังนั้นกิจกรรมการเรียนรู้ศิลปะที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้อธิบายว่า “ผลงานของตนเองเกี่ยวข้องกับอะไร มีแนวคิดในการสร้างสรรค์อย่างไร มีการเลือกใช้วัสดุและเทคนิคอะไรมาสร้างสรรค์และมีความหมายว่าอย่างไร และเป้าหมายการสร้างสรรค์คืออะไร” จึงมีความสำคัญต่อการรู้คิด ทักษะความคิดสร้างสรรค์ การสื่อสารที่ต้องนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตในอนาคต (Nangkaew et al., 2025; Bjerg, n.d.) ในส่วนการวิจารณ์ของนักทฤษฎีตะวันตกนั้นมี 4 ขั้นตอนคือ การบรรยาย การวิเคราะห์ การตีความ หมาย และการประเมินคุณค่า ที่เชื่อว่าวิธีการนี้จะสามารถสร้างประสบการณ์เรียนรู้คุณค่างานศิลปะที่ก่อให้เกิดปัญญาเชิงบูรณาการร่วมกับเนื้อหาในศาสตร์ด้านสุนทรียศาสตร์ จิตวิทยา มนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม ซึ่งแต่ละขั้นตอนของกิจกรรมการวิจารณ์ศิลปะนั้น ผู้เรียนจะต้องยกตัวอย่างพร้อมให้เหตุผลประกอบการอธิบายด้วย ทั้งนี้ความเข้มข้นของการอธิบายขยายความผ่านกิจกรรมการวิจารณ์นั้นจะเป็นไปตามศักยภาพของผู้เรียนแต่ละคนด้วย สำหรับกระบวนการทางความรู้ที่เกิดขึ้นในแต่ละขั้นตอนนั้นจะยกระดับศักยภาพการรู้คิดที่คงทนให้กับผู้เรียน ส่วนข้อดีของกิจกรรมการวิจารณ์ศิลปะในห้องเรียนกลุ่มสาระศิลปะคือ การปรับพฤติกรรมการเรียนรู้ให้กับผู้เรียนจาก “ผู้รับสาร” ไปสู่ “การเป็นผู้ค้นหาความรู้และความหมายของชีวิตในเชิงรุก” ซึ่งเป็นไปตามแนวคิดของรูปแบบการสอนเชิงรุก (Chayacharoen, 2021) สำหรับผลจากการเรียนรู้ผ่านกิจกรรมการวิจารณ์ศิลปะจะส่งผลต่อการมีประสบการณ์ตรง ทุกขั้นตอนอย่างเข้าใจและสามารถแยกแยะได้ว่าวิธีการปฏิบัติการในแต่ละขั้นตอนนั้นเป็นอย่างไร โดยเฉพาะ การได้รับประสบการณ์ตรงจากการฝึกฝนทักษะการมอง (Looking) และฝึกฝนทักษะการเห็น (Seeing) ด้วยวิธีการพิจารณาข้อมูลอย่างไตร่ตรอง และพินิจวิเคราะห์อย่างละเอียด และสรุปผลการปฏิบัติการได้อย่างถูกต้องตามเกณฑ์ การเรียนการสอนที่กำหนดไว้ เช่น การเข้าถึงสุนทรียภาพที่เชื่อมโยงกับความเป็นมนุษย์ที่ส่งผลต่อความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ จึงเป็นสมรรถนะทางการรู้คิดที่เกิดขึ้นตามความคาดหวังของหลักสูตรแกนกลาง (McWilliams, 2022; Nangkaew et al., 2025; Singkhun, 2025) ดังนั้นผู้สอนจึงต้องมีการวางแผนการจัดกิจกรรมในลักษณะ Active Learning ที่มุ่งให้ผู้เรียนได้เผชิญกับการแก้ปัญหาที่เป็นสถานการณ์สมมติ โดยกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่ผู้สอนต้องเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้แลกเปลี่ยนข้อมูลพื้นฐานศิลปะกับคนอื่น ๆ ในประเด็นข้อมูลพื้นฐานทางศิลปะ เช่น ชื่อศิลปิน ชื่อผลงาน ขนาด เทคนิค แนวคิด ปีที่สร้างตลอดช่วงเวลาการเรียนรู้ สำหรับผลงานศิลปะที่นำมาวิจารณ์นั้นควรเป็นผลงานที่มีเนื้อหาและรูปแบบทันสมัยหรืออยู่ในกระแสจะช่วยให้สร้างความคุ้นเคย ซึ่งจะมีผลต่อการบรรยาย วิเคราะห์ ตีความหมายได้หลายมุมมอง ทั้งนี้ผู้สอนต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนนำประสบการณ์เดิมมาใช้อภิปรายในกระบวนการวิจารณ์ศิลปะด้วย

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอแนวคิดการจัดการเรียนรู้ศิลปะด้วยกิจกรรมการวิจารณ์ศิลปะ สำหรับการยกระดับศักยภาพ “การรู้คิด” ของผู้เรียนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน การนำเสนอครั้งนี้มุ่งเปลี่ยนผ่านการเรียนศิลปะแบบดั้งเดิม สู่นวัตกรรมการศึกษาเชิงรุก (Active Learning) ที่ใช้กิจกรรมการวิจารณ์ศิลปะมาพัฒนา

ศักยภาพการคิดวิเคราะห์ การสะท้อนคิด (Reflective Thinking) และการตัดสินใจอย่างมีเหตุผล ซึ่งผลการเรียนรู้จะถ่ายโอนไปสู่ทักษะชีวิตและสมรรถนะที่มีคุณภาพ ดังที่ Srithep & Jongrakwit (2024) กล่าวว่า ทักษะการรู้คิดจะช่วยเตรียมผู้เรียนให้สามารถเผชิญกับความท้าทายของโลกยุคใหม่ได้เป็นอย่างดี

2. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง (Theoretical Framework)

การวิจารณ์ศิลปะในฐานะเครื่องมือใช้ขับเคลื่อนพลังทางปัญญาของผู้เรียนกลุ่มสาระศิลปะ ผู้สอนจำเป็นต้องมีความรู้และใช้แนวคิดและทฤษฎีอย่างเป็นระบบ ทั้งนี้ผลลัพธ์การจัดการเรียนรู้จะพัฒนาสติปัญญาและพฤติกรรมการเรียนรู้ของผู้เรียนอย่างเป็นวิทยาศาสตร์ สำหรับในการจัดการเรียนการสอนศิลปะนั้นเมื่อการสร้างสรรคงานศิลปะเสร็จสิ้น ผู้สอนควรใช้กิจกรรมการวิจารณ์ศิลปะมาให้ผู้เรียนได้ค้นหาความจริงบางประการผ่านขั้นตอนการบรรยาย การวิเคราะห์ การตีความหมาย และการประเมินคุณค่า หรือขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่งที่เชื่อมโยงกับบริบทการสร้างงานศิลปะของผู้เรียน (Tayac, 2021) ซึ่งแนวคิดทฤษฎีหลักที่ทำหน้าที่เป็นโครงสร้างพื้นฐานในการรองรับการพัฒนาสมรรถนะการรู้คิดของผู้เรียน มีรายละเอียดดังนี้

2.1 แนวคิดและทฤษฎีการจัดการเรียนการสอนศิลปะ (Concepts & Theories of Art Instruction)

วิชาศิลปะเป็นวิชาหนึ่งในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานอยู่ในกลุ่มสาระศิลปะที่มุ่งเน้นให้เกิดประสบการณ์ทางสุนทรียภาพ การพัฒนาความคิดสร้างสรรค์และจินตนาการ (Mangkorn et al., 2017) ผ่านการวางแผนการจัดการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ เช่น การกำหนดแผนการเรียนรู้ และการจัดการเรียนการสอนลักษณะเชิงรุก (Active Learning) ที่มุ่งให้ผู้เรียนเกิดประสบการณ์ตรง (Phoungmanee, 2026) ส่วนองค์ประกอบในการจัดการเรียนการสอนที่ผู้สอนต้องเตรียมตัวเพื่อให้เข้าใจการจัดการเรียนการสอนศิลปะคือ แผนการสอน ผู้สอน ผู้เรียน เนื้อหาการเรียนรู้ สื่อการสอน และการจัดบรรยากาศการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ ดังเช่นการจัดการเรียนการสอนศิลปะในห้องเรียนที่ผู้สอนต้องจัดกระบวนการตอบสนองความอยากรู้อยากเห็นของผู้เรียน เช่นเดียวกับความต้องการทำความเข้าใจเนื้อหาสาระการเรียนรู้จากสถานการณ์จริงรอบตัวมาผสมผสานกับวิธีการใช้การคิดเชิงระบบเพื่อแก้ปัญหาบางประการ การใช้วิธีทบทวนการคิดซึ่งผลของคำตอบก็สามารถทวนสอบทางความคิดซ้ำได้ (Mangkorn et al., 2017) ดังนั้นบทบาทของผู้สอนศิลปะจึงมุ่งวางแผนการจัดกระบวนการเรียนรู้เชิงปฏิบัติการเพื่อให้ผู้เรียนการทักษะการคิด การสร้างสรรค์ และการนำเสนอผลงาน โดยผลลัพธ์การเรียนรู้คือ การคิดเป็นทำเป็น การค้นพบความรู้ด้วยวิธีการต่าง ๆ และการรู้คิดที่จะใช้ปัญญาในสถานการณ์การดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสม

2.2 แนวคิดและทฤษฎีการวิจารณ์ศิลปะ (Art Criticism Theories & Concepts)

การวิจารณ์ศิลปะ (Art Criticism) หมายถึง การทำความเข้าใจศิลปะชิ้นใดชิ้นหนึ่งจากมุมมองทางทฤษฎีและความสำคัญของผลงานด้วยการค้นหาแง่มุมที่ละเอียดอ่อน สู่การวิเคราะห์เพื่อให้เห็นถึงโครงสร้างหลักและรายละเอียดที่ประกอบกันจนเป็นรูปแบบทางศิลปะที่สื่อความหมายได้ และการประเมินผลงานด้วยการกำหนดเกณฑ์ขึ้นมา เช่น การประเมินคุณค่าเชิงรูปแบบ การประเมินคุณค่าเชิงเนื้อหา (Kuspit, n.d.) ในส่วนของการวิจารณ์ศิลปะนั้นสามารถแบ่งเป็น 2 กลุ่มหลัก คือ 1) กลุ่มแนวคิดการวิจารณ์เชิงสุนทรียภาพ ประกอบด้วย แนวคิดการวิจารณ์อย่างสุนทรียศาสตร์ (Aesthetic Criticism) ของ Ralph Smith และแนวคิดเชิงปรากฏการณ์แบบอัตถิภาวะของสุนทรียศึกษาของ E.F. Kaelin และ 2) กลุ่มแนวคิดการวิจารณ์ศิลปะที่มุ่งการวิเคราะห์ ประกอบด้วย แนวคิดการวิจารณ์แสดงเหตุผลอย่างมีจุดหมาย ของ Monroe C. Beardsley แนวคิดการวิจารณ์เชิงการวิเคราะห์ (Critical Theory) ของ Edmund Burke Feldman และแนวคิดการวิจารณ์ที่มุ่งตีความศิลปะด้วยอุปมาอุปไมย ของ Hermine Feinstein (Titichanchaikula,

2019) กล่าวได้ว่าการวิจารณ์ศิลปะที่เหมาะสมกับการจัดการเรียนการสอนในประเทศไทยควรดำเนินการ 4 ขั้นตอน ดังนี้ 1) ขั้นตอนการบรรยาย เป็นการบันทึกข้อมูลที่มองเห็นในผลงาน โดยอธิบายรูปแบบงาน วัสดุอุปกรณ์ เทคนิค ขนาด ขอบเขต องค์ประกอบ ลักษณะทิศทาง การใช้เส้น กำหนดพื้นที่ ปริมาตร ความสัมพันธ์เชิงขนาด และการทับซ้อนของรูปทรง โทนสี พื้นผิว และบริบทแวดล้อม เช่น วันเวลาและสถานที่สร้างสรรค์ โดยการพูดและการเขียนออกมานั้นต้องละเอียด ใช้ภาษาสละสลวยและสื่อความหมายได้ 2) ขั้นตอนการวิเคราะห์ หมายถึง การแยกแยะและการใช้ให้เห็นถึงองค์ประกอบศิลป์ และหลักการจัดองค์ประกอบศิลป์ภายในงานอย่างละเอียด เพื่อให้เข้าใจว่าศิลปินสร้างสรรค์ผลงานศิลปะขึ้นมาได้อย่างไร (Snazlan's Blog, 2017) โดยผู้เรียนต้องระบุถึงการจัดองค์ประกอบศิลป์ที่ทำให้ศิลปะมีความงาม เช่น การซ้ำ จังหวะ เอกภาพ ความสมดุล ความกลมกลืน มิติ และแสงเงา จนอธิบายถึงคุณลักษณะศิลปะได้อย่างละเอียด (Fussell, n.d.; Chayacharoen, 2021) 3) ขั้นตอนการตีความหมาย จากสัญลักษณ์ในงานศิลปะผ่านข้อคำถามที่ว่า “ทำไมศิลปินจึงสร้างศิลปะชิ้นนี้ขึ้นมา และผลงานมีความหมายอย่างไร” โดยผู้วิจารณ์ต้องวิเคราะห์แก่นแท้และภาพรวมออกมา ทั้งนี้การตีความหมายอาจใช้ประเด็นเทคนิควิธีการ หรือสื่อที่นำมาใช้เพื่อให้เห็นมุมมองหลายมิติ (Snazlan's Blog, 2017) และ 4) ขั้นตอนการประเมินคุณค่า โดยอาศัยเกณฑ์ทางวิชาการมารองรับ ดังเช่นคำถามว่า “งานศิลปะชิ้นนี้ดีหรือไม่ และประเมินคุณค่าได้อย่างไร” ซึ่งเกณฑ์ภายในและภายนอกชิ้นงานที่นำมาใช้นั้นต้องสัมพันธ์กันอย่างเป็นรูปธรรม

กิจกรรมการวิจารณ์ศิลปะผ่านปฏิบัติการ 4 ขั้นตอนเป็นกระบวนการฝึกฝนการรู้คิดที่ผลลัพธ์การเรียนรู้เชิงสหวิทยาการ จนเข้าใจถึงแก่นแท้ของศิลปะในแต่ละชิ้น (Chayacharoen, 2021) กิจกรรมจะช่วยยกระดับผู้เรียนจากการรับรู้ทางสายตาไปสู่การตกผลึกความคิดเพื่อสื่อสารแก่ผู้อื่น กระบวนการนี้ทำงานในเชิงจิตวิทยาโดยบังคับให้สมองผู้เรียนสร้างกลไก “ชะลอการด่วนตัดสินใจ” สอดคล้องกับข้อค้นพบในวงการศิลปศึกษาไทยที่ระบุว่า กระบวนการวิจารณ์ศิลปะ 4 ขั้นตอนนั้น จะช่วยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ที่จะจัดระเบียบความคิดอย่างเป็นขั้นตอน และนำผลการเรียนรู้จากการรับรู้นั้นไปพัฒนาทักษะทางการรู้คิด ทักษะการสร้างสรรค์ และทักษะการสื่อสารทางการมองเห็นเป้าหมายคือการก้าวข้ามอารมณ์ชอบส่วนตน เพื่อนำไปสู่การพิจารณาข้อมูลเชิงประจักษ์อย่างมีหลักการและทฤษฎี ดังนั้นการวิจารณ์ศิลปะจึงเป็นเครื่องมือฝึกทักษะการคิดวิเคราะห์เชิงลึกที่แยกแยะข้อเท็จจริงทางสายตาดออกจากทัศนคติส่วนบุคคลได้อย่างเที่ยงตรง

2.3 แนวคิดสุนทรียศาสตร์กับการวิจารณ์ศิลปะ (Aesthetic Concepts & Art Criticism)

ในกระบวนการวิจารณ์ศิลปะนั้น ได้นำแนวคิดสุนทรียศาสตร์ (Aesthetics) มาใช้ควบคู่ไปกับการค้นหาคุณค่าศิลปะ พื้นฐานการวิจารณ์นั้นผู้เรียนอาจต้องทำความเข้าใจเรื่องความงามก่อนว่า “ความงามประกอบด้วยส่วนใดบ้าง และความงามเหล่านั้นเกิดขึ้นได้อย่างไรตามมุมมองของนักทฤษฎี” จึงเป็นการเตรียมพร้อมให้เข้าใจถึงสิ่งที่มีความงามหรือไม่งาม (Chittasutthiyan, 2013) สำหรับการเรียนศิลปะระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานนั้นมีแนวคิดการสอนศิลปะ DBAE ที่มุ่งให้ผู้เรียนเข้าใจศาสตร์หลัก 4 แก่น คือ ประวัติศาสตร์ศิลป์ ศิลปะวิจารณ์ ศิลปะปฏิบัติ และสุนทรียศาสตร์ ซึ่งการฝึกฝนให้ผู้เรียนเชื่อมโยงความรู้เข้าหากันก็จะเข้าใจประเด็นความงามที่ต้องไปสัมพันธ์กับเนื้อหาและปัจจัยอื่น ๆ (Akkaamnui, 2022) ส่วนสุนทรียศาสตร์ตามแนวทางของนักปรัชญา ดังเช่น Plato และ Hegel มองว่า “ศิลปะเป็นการแสดงออกชนิดหนึ่ง” ส่วนคำถามที่มนุษย์และนักปรัชญาต้องร่วมกันค้นหาคำตอบตามแนวคิดดังกล่าวนี้มีหลายลักษณะ เช่น “คุณสมบัติใดบ้างที่จำเป็นต่อการทำให้สิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นผลงานศิลปะขึ้นมา” (Carrier, n.d.) สำหรับบทบาทของผู้วิจารณ์จะต้องสะท้อนคุณค่าทางสุนทรียศาสตร์ในแง่มุมต่าง ๆ ออกมาให้อ่านหรือผู้ฟังเห็นถึงวัตถุประสงค์ และเป้าหมายของงานศิลปะที่นำมาวิจารณ์อย่างชัดเจนผ่านการนำเสนอประเด็นแรงบันดาลใจ แนวคิด กระบวนการสร้างสรรค์ นับเชิงความหมายที่แฝงอยู่ และผลกระทบของผลงานที่เกิดขึ้นกับบุคคลและสังคมได้อย่าง

รูปธรรม ทั้งนี้ได้สะท้อนถึงการให้คุณค่าทางสุนทรียศาสตร์ออกมาได้จำเป็นต้องเข้าใจปรัชญาทางสุนทรียศาสตร์และประสบการณ์จากการใช้ประสาทสัมผัสมาอย่างต่อเนื่องจนสามารถเห็นถึงคุณค่าของสิ่งนั้นอย่างชัดเจน ดังที่ Chesoh et al. (2024) ระบุว่า นักวิจารณ์ศิลปะต้องใช้ประสาทสัมผัสทางหูด้วยกระบวนการฟัง ทางสายตาด้วยการดู ทางร่างกายและทางจิตด้วยการสัมผัสเพื่อให้เกิดอารมณ์ความรู้สึกผสมผสานกับการนำประสบการณ์เดิมมาร่วมประเมินคุณค่าความงามที่แท้จริงออกมา

สุนทรียศาสตร์ (Aesthetics) ได้ถูกนำมาเชื่อมโยงกับการวิจารณ์ศิลปะในประเด็นการค้นหาคำคุณค่าความงาม ดังเช่น แนวคิดของนักปรัชญา ดังเช่น Plato สมัยกรีกที่เชื่อว่า “ความงามอยู่ในโลกของแบบ” ส่วนนักปรัชญาสมัยกลางอย่าง Plotinus เชื่อว่า “ความงามเป็นโลกของสติปัญญาที่ต้องใช้เหตุผลมากกว่าอารมณ์” และ Aquinas นักปรัชญาร่วมสมัยที่เชื่อว่า “ความงามคือสิ่งที่เรามองแล้วทำให้พึงพอใจ” นอกจากนี้ Ficino and Alberti ยังเชื่อว่าความงามเป็นเรื่องรสนิยมและประสบการณ์ทางรสนิยมของบุคคล ส่วน Shaftesbury เชื่อว่า “ความงามต้นแบบก็คือความงามในโลกของแบบ” และ Hutcheson เชื่อว่า “ความงามนั้นเป็นอัตวิสัย (Subjective) ส่วนบุคคล” ท้ายสุด Burke เชื่อว่า “ความงามเป็นเรื่องของสิ่งที่มีความน่าทึ่งที่สร้างความพึงพอใจได้” (Chittasutthiyan, 2013) การเรียนรู้ความหมายและปรัชญาทางสุนทรียศาสตร์ดังกล่าวจะทำให้ผู้สอนได้เข้าใจถึงพฤติกรรมผู้เรียนที่เชื่อมโยงกับการประเมินคุณค่าทางสุนทรียภาพผ่านรสนิยมและประสบการณ์ของผู้เรียนแต่ละคน ในส่วนของการตั้งคำถามทางศิลปะในเชิงปรัชญา เช่น “ศิลปะคืออะไร” “ทำไมมนุษย์จึงสร้างงานศิลปะขึ้นมา” “คุณค่าของงานศิลปะที่มีต่อมนุษย์” จะถูกนำมาใช้ร่วมกับกระบวนการวิจารณ์ศิลปะเพื่อการค้นหาสิ่งที่แฝงเร้นและมีคุณค่าออกมาให้ประจักษ์ในเชิงเหตุผล การแสวงหาคำตอบผ่านการตั้งคำถามเหล่านี้ย่อมช่วยยกระดับศักยภาพการรู้คิดอันเป็นสมรรถนะทางปัญญาของผู้เรียนให้สูงขึ้น เช่นเดียวกับการกำหนดประเด็นการเรียนรู้ศิลปะเพื่อให้ผู้เรียนได้เห็นถึงรายละเอียดทางสุนทรียภาพที่สามารถมองเห็นด้วยสายตาและประสาทสัมผัสอื่น ๆ ย่อมช่วยสั่งสมความรู้ความเข้าใจในงานศิลปะเมื่อสัมผัสอย่างต่อเนื่องจะเกิดปรากฏการณ์การเข้าถึงสุนทรียภาพในผลงานศิลปะได้อย่างรวดเร็วและสามารถอธิบายเข้าใจได้อย่างเป็นรูปธรรม ประเด็นนี้ Chesoh et al. (2024) กล่าวว่า ลำดับขั้นตอนของการสัมผัสงานศิลปะที่ก่อให้เกิดประสบการณ์ทางสุนทรียภาพการสร้างสรรค์มีขั้นตอนดังนี้ ขั้นตอนที่ 1 การมองดูผลงานศิลปะหลากหลายรูปแบบเพื่อเข้าใจและเกิดการซึมซับ ขั้นตอนที่ 2 การเลียนแบบผลงานศิลปะที่ผู้เรียนหรือผลงานมีรูปแบบตรงกับรสนิยมด้วยการทดลองทำเพื่อการเรียนรู้ที่นำไปและเหตุผลของศิลปินที่ถ่ายทอดออกมา ขั้นตอนที่ 3 การปฏิบัติการทำซ้ำจนเกิดการจดจำอย่างแม่นยำ และใช้ทักษะการสร้างสรรค์อย่างคล่องแคล่ว ขั้นตอนที่ 4 การปฏิบัติการร่วมกับเพื่อนในห้องเรียนที่สนใจงานศิลปะแนวเดียวกัน ขั้นตอนที่ 5 การเปิดโลกทัศน์ใหม่ด้วยการคิดสร้างสรรค์รูปแบบผลงานศิลปะใหม่อย่างสร้างสรรค์ และขั้นตอนที่ 6 การร่วมสะท้อนความรู้สึกผ่านกิจกรรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อร่วมกันค้นหาคำตอบใหม่ อย่างไรก็ตามการพัฒนาศักยภาพการรู้คิดจะต้องเรียนรู้จากระดับเริ่มต้น เช่น การดูและฟังจนสร้างความคิดเห็นของตนเองแบบไม่มีเหตุผล และแบบมีเหตุผลอ้างอิง ไปจนถึงระดับการวิเคราะห์องค์ประกอบ การสังเคราะห์การตีความหมาย ไปสู่การสร้างสรรค์สิ่งใหม่ขึ้นมา

2.4 แนวคิดและทฤษฎีการรู้คิด (Cognitive Concepts & Theories)

ทฤษฎีการรู้คิด (Cognitive Theory) มีโมเดลพื้นฐานที่ระบุว่า “กระบวนการคิดของมนุษย์จะเกิดขึ้นอย่างมีประสิทธิภาพจำเป็นต้องอาศัยองค์ประกอบ 3 ประการทำงานร่วมกัน ได้แก่ สิ่งเร้า (Stimulus) ที่เข้ามาสั่งการ ระบบเป้าหมาย (Goal) ที่เป็นตัวกำหนดทิศทาง และชุดข้อมูล (Data) ที่ใช้ประมวลผล” สำหรับการยกระดับไปสู่ทักษะการคิดขั้นสูง สามารถพิจารณาพัฒนาการของผู้เรียน 3 มิติหลัก มิติแรกคือ พุทธิพิสัย (Cognitive Domain) อ้างอิงตามกรอบแนวคิดของ Anderson & Krathwohl (2001) ที่ได้จัดเรียงลำดับขั้นการรู้คิดจากระดับพื้นฐานขึ้นไปสู่ระดับที่

ซับซ้อน โดยเริ่มตั้งแต่ “การจำ” (Remember) อันเป็นความสามารถรวบรวม จัดเก็บ และเรียกใช้ข้อมูลของผู้เรียน จนพัฒนาขึ้นสู่ “การเข้าใจ” (Understanding) ที่ครอบคลุมถึงการแปลความ ตีความ สรุปความ และขยายความข้อมูล ก่อนจะส่งต่อสู่วิธีการคิดขั้น “การนำไปใช้” (Applying) เพื่อปรับใช้และเทียบเคียงข้อมูลในบริบทใหม่ พัฒนาการทางปัญญานี้จะไต่ระดับสูงขึ้นไปสู่ขั้น “การวิเคราะห์” (Analyzing) ที่ซับซ้อนขึ้น ขั้นนี้เป็นการฝึกจำแนกแยกแยะ การระบุความสำคัญ ความสัมพันธ์ และตรรกะการเชื่อมโยงข้อมูล ท้ายสุดคือขั้น “การประเมินค่า” (Evaluating) ด้วยการตรวจสอบ วิจัย และตัดสินคุณค่าตามเกณฑ์ที่กำหนด ส่วนสัมฤทธิ์ผลสูงสุดในมิตินี้คือ “การสร้างสรรค์” (Creating) ที่ผู้เรียนได้ทำการสังเคราะห์ข้อมูล การจัดระบบ การวางแผน และการริเริ่มสร้างสรรค์สิ่งใหม่ได้ มิติที่สองคือ จิตพิสัย (Affective Domain) ที่เน้นย้ำให้ผู้เรียนได้พัฒนาด้านความรู้สึก เจตคติ คุณธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ตามเป้าหมายของหลักสูตร โดยอ้างอิงกรอบแนวคิดของ Krathwohl et al. (1964) ที่อธิบายว่า กระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียนจะเริ่มต้นจากการสะสมพฤติกรรมภายในเชิงระบบ ตั้งแต่ “การรับรู้” (Receiving) สู่ “การตอบสนอง” (Responding) จนถึง “การเห็นคุณค่า” (Valuing) งานศิลปะได้จึงเป็นการจัดระบบค่านิยมที่หลอมรวมเป็นหลักคิดส่วนบุคคล ส่งผลให้ตกผลึกเป็นลักษณะนิสัยส่วนตัวที่ทำหน้าที่กำกับพฤติกรรมและการดำเนินชีวิตของผู้เรียน สุดท้ายคือ มิติทักษะพิสัย (Psychomotor Domain) ทำหน้าที่ควบคุมกระบวนการทางกายภาพและการลงมือปฏิบัติ ซึ่งจะไต่ระดับจากเบื้องต้นไปสู่ระดับเชี่ยวชาญ เริ่มต้นจาก “การฝึกปฏิบัติการจนชำนาญ” ซึ่งเป็นขั้นที่ผู้เรียนพยายามลงมือปฏิบัติ ศึกษา ฝึกฝน ทบทวน ตรวจสอบ และแก้ไขปรับปรุง จนถูกต้อง แม่นยำ คล่องแคล่ว และดำเนินงานได้อย่างอิสระ จากนั้นจะยกระดับเข้าสู่ “การผสมผสานทักษะอื่นอย่างความกลมกลืน” อันเป็นสภาวะที่ผู้เรียนได้บูรณาการหลายทักษะให้บรรลุถึงขั้น “การปฏิบัติการด้วยความเชี่ยวชาญ” จึงเป็นกระบวนการทำงานร่วมกันระหว่างพุทธิพิสัย จิตพิสัย และทักษะพิสัยที่สร้างศักยภาพการรู้คิดให้มีประสิทธิภาพอย่างแท้จริง

จากที่กล่าวมาการวิจารณ์ศิลปะในระบบการศึกษาไทยนั้น เป็นกิจกรรมหนึ่งที่ผู้สอนแทรกอยู่ในเนื้อหาการปฏิบัติทางศิลปะโดยผู้สอนเป็นผู้วิจารณ์ ส่วนผู้เรียนเป็นผู้ฟัง และนำเสนอแนะไปแก้ไข ดังนั้นการแปรสภาพให้ผู้สอนมาเป็น “ผู้อำนวยความสะดวกการเรียนรู้” (Facilitator) ที่ทำหน้าที่จัดกระบวนการวิจารณ์ศิลปะนับตั้งแต่การเกริ่นนำ การสอนและการสรุป โดยกระบวนการสอนจะหนุนเสริมให้ตั้งคำถามและแบ่งปันความรู้ด้วยการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ปะทะกับงานศิลปะของศิลปินร่วมกับกลุ่มเพื่อนในห้องเรียน เช่นเดียวกับการที่ผู้สอนก็ต้องกำหนดคำถามขึ้นมาให้เหมาะสมกับช่วงวัยของผู้เรียนเพื่อสร้างประสบการณ์การแลกเปลี่ยนทัศนะกันอย่างมีอิสระ (Gale, 2023) ทั้งนี้ผลของการปฏิบัติกิจกรรมการวิจารณ์ศิลปะย่อมสร้างศักยภาพการรู้คิดให้กับผู้เรียนได้

3. ศักยภาพการรู้คิดของผู้เรียนในมิติศิลปศึกษา (Cognitive Potential in Art Education)

ศิลปศึกษา (Art Education) เป็นศาสตร์หนึ่งทางการศึกษาที่มุ่งใช้ศิลปะเป็นเครื่องมือพัฒนาผู้เรียนในมิติทางร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และสังคม ในบริบทการศึกษาไทยแนวคิดการจัดการเรียนรู้ศิลปะแบบ Discipline-Based Art Education: DBAE ถูกนำมาใช้ปลูกฝังการเรียนรู้ศิลปะ ผ่านโครงสร้างเนื้อหาหลัก 4 ด้าน ประกอบด้วย ศิลปะปฏิบัติ (Art Studio) ประวัติศาสตร์ศิลปะ (Art History) สุนทรียศาสตร์ (Aesthetics) และการวิจารณ์ศิลปะ (Art Criticism) (Akkaamnui, 2022) การเริ่มต้นเรียนรู้ศิลปะนั้น ผู้สอนสามารถใช้คำถามเพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เช่น “ศิลปะคืออะไร” คำตอบจากผู้เรียนอาจมีความหลากหลาย เช่น ทัศนะที่ว่า “ศิลปะคืออะไรก็ได้ที่เราอยากให้เป็น” ซึ่งการเกิดขึ้นของศิลปะนั้นต้องใช้ทักษะ ความทุ่มเท และความอดทนที่จะฝึกฝนจนมีความเชี่ยวชาญ (Fussell, n.d.) สำหรับศิลปะที่ทรงคุณค่าที่ผู้เรียนสร้างขึ้นมานั้นในแต่ละขั้นนั้นเป็นกระบวนการรู้คิดด้านทักษะและด้านสุนทรียภาพที่มาจากการสั่งสมประสบการณ์การเรียนรู้มาอย่างต่อเนื่อง

ดังนั้นการพัฒนาศักยภาพการรู้คิดของผู้เรียนในมิติศิลปศึกษานั้น ผู้สอนสามารถใช้กิจกรรมการวิจารณ์ศิลปะเป็นเครื่องมือพัฒนาสติปัญญาและอารมณ์ความรู้สึกสุนทรีย์ภาพ ตั้งแต่การสังเกต การจำแนกแยกแยะ การวิเคราะห์โครงสร้างความสัมพันธ์ การประเมินคุณค่า และการตกผลึกไปสู่การสร้างสรรค์สิ่งใหม่ให้เกิดขึ้น เมื่อนำกรอบแนวคิดของ Bloom's Taxonomy มาพิจารณาพร้อมกับพฤติกรรมกรับรู้การรู้คิดนั้นจะต้องพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้จากระดับขั้นพื้นฐานเพื่อให้ก้าวไปสู่การคิดขั้นสูงของสติปัญญา (Anderson & Krathwohl, 2001) จาก 1) กระบวนการรับรู้และทำความเข้าใจองค์ประกอบทางศิลปะที่ปรากฏเบื้องต้น และ 2) กระบวนการคิดวิเคราะห์ ด้วยการจัดหมวดหมู่และค้นหาความสัมพันธ์ของทัศนธาตุในผลงานศิลปะ ซึ่งการรู้คิดจะทำงานควบคู่กับการตระหนักรู้ของผู้เรียน ส่วนโครงสร้างการเรียนรู้ศิลปะที่สัมพันธ์กับการรู้คิดดังนี้ 1) การวิเคราะห์ด้วงาน เช่น รูปแบบทางศิลปะ การจัดองค์ประกอบศิลป์ เทคนิควิธีการ และการใช้วัสดุสร้างสรรค์ 2) การตีความหมาย จากสัญลักษณ์และเรื่องราว 3) การประเมินผลด้วยการให้ข้อเสนอแนะ และการสะท้อนมุมมองกลับ 4) การกระตุ้นให้ทดลองซ้ำและสร้างสรรค์ใหม่ (Serenade Team, 2024) ส่วนรายละเอียดของคำถามเพื่อให้ผู้เรียนได้ก้าวข้ามคำถามพื้นฐาน เช่น “ภาพนี้คือภาพอะไร” ไปสู่คำถามที่ผู้เรียนต้องคิดไตร่ตรอง หาเหตุผลและการสะท้อนคิดเห็น เช่น “เหตุใดตนเองจึงต้องตีความภาพนี้ในลักษณะอย่างนั้น” หรือ “หลักเกณฑ์หรือประสบการณ์เดิมชุดใดที่กำกับมุมมองและความรู้สึกของผู้วิจารณ์อยู่” (Fussell, n.d.) พลวัตทางปัญญาจึงเป็นแกนกลางพัฒนาผู้เรียนให้มีศักยภาพการรู้คิดที่สมบูรณ์

อย่างไรก็ดี การเปลี่ยนผ่านศักยภาพการรู้คิดของผู้เรียนไปสู่ “การผู้แปลความหมายเชิงรุก” ย่อมมาจากการจัดการเรียนรู้เชิงรุกที่มุ่งกระตุ้นผู้เรียนไปสู่การรู้คิดเชิงการประเมินผล ได้แก่ “มิติการชื่นชมสุนทรีย์ภาพ” (Aesthetic Appreciation) “มิติปัญญาเชิงมิติสัมพันธ์” (Spatial Intelligence) และ “มิติสมรรถนะความฉลาดรู้เชิงทัศน์” (Visual Literacy) ส่วนการจัดการเรียนการสอนเชิงรุกนั้นจะถูกนำมาใช้สร้างจุดเปลี่ยนผ่านการฝึกฝนทักษะการสืบค้น การถอดรหัส การอ่านนัยแฝง และการตีความหมายงานศิลปะอย่างแนบเนียน เช่นเดียวกับการใช้สายตาในการมองเห็นอย่างมีระบบ มีตรรกะ และมีหลักการคิดอ้างอิงทางวิชาการที่น่าเชื่อถือ ดังการใช้คำถามที่ว่า “ทำไมผลงานศิลปะนั้นจึงมีผลต่อความคิดเห็นเช่นนั้น” (Chayacharoen, 2021) ผู้เรียนจึงรับรู้ว่าศิลปะเป็นระบบสัญลักษณ์ที่สร้างขึ้น เพื่อให้ผู้ชมตีความหมาย ซึ่งผู้เรียนต้องทำความเข้าใจรูปทรงเชิงสัญลักษณ์ที่แฝงอยู่ในศิลปะ (Carrier, n.d.) การที่ผู้เรียนได้การเรียนรู้ผ่านการวิจารณ์อย่างต่อเนื่อง ย่อมช่วยยกระดับศักยภาพการสัมผัสทางการเห็นและการรู้คิดได้อย่างมีคุณภาพและลึกซึ้งกว่าการมองเห็นโดยปกติทั่วไป

4. การจัดการเรียนสอนกลุ่มสาระศิลปะเพื่อสร้างเสริมการรู้คิดด้วยกิจกรรมการวิจารณ์ศิลปะ (Instructional Management in the Visual Arts to Enhance Learners' Cognitive Potential through Art Criticism Activities)

การคิดเป็นการทำงานของสมองอย่างเป็นระบบ ผลของการคิดมาจากการทำงานของสมองอย่างเป็นระบบ จึงส่งผลต่อ “ระบบการคิด (Thinking System)” มีปัจจัยนำเข้า (Input) เช่น การดู การอ่านการสัมผัส การสังเกตสู่กระบวนการคิด (Process) อันเป็นการทำงานของสมอง และผลลัพธ์ (Output) ที่มาจากการแสดงออกด้วยการเขียน การพูด การกระทำ ผลงาน และพฤติกรรม ซึ่งทักษะการรู้คิดนั้นเกิดจากความเข้าใจเชิงลึก ความสามารถประยุกต์ และการถ่ายโอนความรู้ผ่านสถานการณ์จริง (Janhom, 2021) ส่วนการยกระดับศักยภาพการรู้คิดของผู้เรียนด้วยกิจกรรมการวิจารณ์ศิลปะนั้น ผู้สอนจะต้องมีการวางแผนการสอนออกเป็น 4 ขั้นตอนคือ ขั้นแรก การสร้างประสบการณ์เรียนรู้ ขั้นที่สอง การสะท้อนการเรียนรู้ ขั้นที่สาม การสรุปองค์ความรู้ และขั้นสุดท้ายคือ การ

ประยุกต์ใช้ความรู้ (Akkaamnui, 2022) โดยกิจกรรมการวิจารณ์ศิลปะนั้น ผู้สอนจะต้องใช้ความรู้ภาคทฤษฎีและการปฏิบัติการอย่างเป็นกระบวนการ นับตั้งแต่การตั้งคำถามก่อนที่จะมีการวิจารณ์ (Mangkorn et al., 2017) เช่น “งานศิลปะชิ้นนี้มีความสำคัญอย่างไร” “เพราะเหตุใดจึงต้องนำงานศิลปะชิ้นนี้มาทำกิจกรรมวิจารณ์” ส่วนการจัดการเรียนการสอนศิลปะนั้นสามารถบูรณาการแนวคิดทฤษฎีการสอนการวิจารณ์ศิลปะ ทฤษฎีการสอนสุนทรียศึกษา การสอนประวัติศาสตร์ศิลป์ การสอนศิลปะนิยม แนวคิดทฤษฎีการสอนการปฏิบัติศิลปะ เช่น การสอนเน้นทักษะการปฏิบัติ การสอนเน้นประสบการณ์ การสอนแบบมีศิลปินเป็นแบบอย่าง การสอนบนฐานทางเลือก และการสอนการคิดเชิงออกแบบ (Design Thinking) (Janhom, 2021) ซึ่งกิจกรรมการวิจารณ์ศิลปะที่จะนำไปสู่การรู้คิด มี 4 ขั้นตอนดังนี้

4.1 ขั้นตอนการบรรยาย (Description)

ขั้นตอนนี้เป็นขั้นการสังเกตอย่างเป็นกลางและปราศจากอคติ โดยการมองและสังเกตงานศิลปะด้วยสายตาและจิตใจ แล้วทำการบันทึกข้อมูลลงในแบบบันทึกข้อมูลการวิจารณ์ (Fussell, n.d.) ผู้สอนใช้วิธีการกระตุ้นให้มองและบันทึกเฉพาะสิ่งที่ตาเห็นจริง เช่น เส้น สี รูปร่าง และวัตถุที่ปรากฏ โดยยังไม่ใส่ความรู้สึก หรือการตัดสินส่วนตัว ขั้นนี้ผู้เรียนจะ “จดจำและทำความเข้าใจเชิงประจักษ์” ช่วยฝึก “การชะลอการด่วนสรุป” ในส่วนการทำงานของสมองนั้น ผู้เรียนจะสามารถแยกแยะระหว่าง “ข้อเท็จจริงทางสายตา” ออกจากสิ่งที่เป็น “อารมณ์ความรู้สึก” ซึ่งเป็นรากฐานการคิดวิเคราะห์ที่เที่ยงตรงได้

4.2 ขั้นตอนการวิเคราะห์ (Analysis)

ผู้เรียนจะวิเคราะห์ตามหลักการจัดองค์ประกอบศิลป์ (Principles of Arts) เช่น การมองหาจุดเด่น ความสมดุล ความกลมกลืน หรือความขัดแย้งภายในผลงานศิลปะ กลไกการวิเคราะห์นี้จะปรับเปลี่ยนระบบการคิดเข้าสู่ “การคิดเชิงโครงสร้าง” (Structural Thinking) โดยที่สมองจะไม่มองสิ่งเร้าแบบแยกส่วน แต่สมองจะทำหน้าที่การถอดรหัสความสัมพันธ์ระหว่างกัน ประเด็นหลักคือ การจำแนกความสัมพันธ์ของรูปทรงจากการใช้ประสาทสัมผัสมาร่วมวิเคราะห์ให้เข้าถึงเหตุผลของความรู้สึกทางสุนทรียภาพ (Chayacharoen, 2021) ซึ่งกระบวนการวิเคราะห์นี้จะทำให้ผู้เรียนเข้าใจถึงโครงสร้างงานศิลปะโดยภาพรวม และแยกย่อยรายละเอียดอย่างมีหลักการและความหมาย

4.3 ขั้นตอนการตีความหมาย (Interpretation)

ขั้นตอนนี้เป็นการคิดเชิงวิเคราะห์ที่ผู้เรียนต้องเชื่อมโยงบริบทที่เกี่ยวข้อง เช่น เนื้อหาเรื่องราว และเทคนิควิธีการ ส่วนคำว่า “การตีความหมาย” หมายถึง การแปลความหมายสิ่งที่รับรู้ในเชิงรูปธรรมและนามธรรมออกมาตามความรู้สึกผสมผสานกับประสบการณ์เดิมอย่างมีหลักการและเหตุผล (Chayacharoen, 2021) ทั้งนี้ผู้เรียนจะต้องแสดงมุมมองจากการตีความหมายสิ่งที่มองเห็นนั้นออกมาอย่างหลากหลาย เพื่อให้ภาพรวมของงานศิลปะเกิดความหมายใหม่ที่เกิดจากสติปัญญาของผู้เรียนในฐานะผู้ตีความ ส่วนการพัฒนาผู้เรียนให้เข้าใจถึงการตีความหมายสามารถใช้วิธีการตั้งคำถามร่วมกันก่อนทำการตีความหมายงานศิลปะด้วยคำถามที่ว่า “ทัศนคติที่ได้มาจากการตีความหมายออกมาเป็นมุมมองที่หลากหลาย ผู้เรียนจะขยายความรู้เข้าใจเกี่ยวกับศิลปะได้อย่างไร” ดังนั้นก่อนการตีความหมายผู้สอนจะต้องกำหนดให้ผู้เรียนได้ตั้งคำถาม เช่น “ศิลปินต้องการสื่อสารอะไรที่เป็นเบื้องหลังของผลงานนี้” ทั้งนี้ผู้เรียนต้องใช้ทักษะ “การตั้งสมมติฐานและการอนุมานเชิงตรรกะ” โดยการสำรวจความหมายศิลปะผ่านกิจกรรมการตั้งคำถาม ดังคำถามที่ว่า “ศิลปินสื่อสารอะไรกับเรา” คำตอบที่ได้รับจะทำให้เข้าใจเจตนาของศิลปินได้ (Fussell, n.d.) ดังนั้นการตีความหมายจึงสัมพันธ์กับความรู้เดิม เช่น ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และจิตวิทยา ซึ่งถ้าผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจที่มากก็จะถอดรหัส (Decoding) ความหมายที่ซ่อนอยู่ในงานศิลปะได้อย่างกว้างไกล ใน

บริบทของการตีความหมายนี้จึงช่วยพัฒนาผู้เรียนให้มีทักษะการรู้คิดเชิงนามธรรม (Abstract Thinking) และการรู้คิดหลากหลายทิศทาง (Divergent Thinking)

4.4 ขั้นตอนการประเมินคุณค่า (Evaluation)

ผู้สอนอาจแนะนำให้ผู้เรียนประเมินตัวเองก่อน เช่น ผู้เรียนชอบลักษณะการแสดงออกของงานศิลปะชิ้นนั้นมีลักษณะที่สื่อสารออกมาอย่างไร และอารมณ์ความรู้สึกที่แฝงอยู่ในนั้นหรือไม่ ผู้เรียนรู้สึกว่าการแสดงออกที่มุ่งความสมจริงนั้นถูกใจตัวเองหรือไม่ ผู้เรียนให้ความสำคัญกับทฤษฎีสี การใช้เส้นการจัดองค์ประกอบ รูปร่าง รูปทรง และอื่น ๆ มากที่สุดหรือไม่ ส่วนการตัดสินนั้นจะใช้ทฤษฎีมาอ้างอิง ได้แก่ ทฤษฎีรูปทรงนิยม (Formalism) ทฤษฎีลัทธินิยม (Realism) หรือทฤษฎีอารมณ์ (Emotional) โดยการตัดสินถือว่าเป็น “การคิดขั้นสูง” ด้วยคำถามที่ค้นหาคุณค่าที่แท้จริงว่า “งานศิลปะชิ้นนี้ประสบความสำเร็จในการแสดงออกหรือไม่” (Fussell, n.d.) ดังนั้นการฝึกให้ตั้งคำถาม และค้นหาคำตอบมาใช้ข้อโต้แย้งอย่างมีเหตุผลและมีวิจารณ์ญาณ ผู้สอนต้องกำหนดเกณฑ์การประเมินตามแนวทางดังนี้ 1) การใช้เทคนิคสร้างสรรค์ 2) การผสมผสานเนื้อหาและความคิดสร้างสรรค์ 3) การใช้หลักการทางศิลปะ 4) การพัฒนาผลงานอย่างต่อเนื่อง 5) การนำหลักการศิลปะมาถ่ายทอดอารมณ์และความรู้สึก 6) ความประณีต และ 7) แนวคิดสร้างสรรค์ที่เหมาะสม

ผลของการได้รับข้อมูลจากการวิจารณ์ที่ส่วนใหญ่เป็นข้อเสนอแนะ และข้อคิดเห็น ซึ่งจะมีผลต่อการรู้คิดของผู้เรียนที่จะนำไปสู่การคิดเชิงสร้างสรรค์สิ่งใหม่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ หรือการมุ่งปรับปรุงรูปแบบการสร้างสรรคงานศิลปะด้วยการใช้หลักการทางศิลปะให้สอดคล้องและเหมาะสมกับสไตล์การสร้างสรรคของตนเอง (Creative Style) ทั้งนี้ผลงานที่สร้างสรรค์จะถูกพัฒนาจนมีอัตลักษณ์ในภาพรวมจากเรื่องราว กลวิธีการสร้างสรรค์ การจัดองค์ประกอบศิลป์ และการสร้างนัยเชิงความหมายให้กับรูปทรง เพื่อให้วิเคราะห์และตีความ อันจะส่งผลต่อพลังทางปัญญาของผู้เรียน (Tayac, 2021) ความน่าสนใจจากการใช้กระบวนการวิจารณ์ 4 ขั้นตอนคือ การทำให้สมองของผู้เรียนจะพัฒนาอย่างเป็นระบบ จากประเด็นการสำรวจพื้นฐาน แล้วค่อย ๆ เพิ่มประเด็นการคิดวิเคราะห์เชิงลึกขึ้นจากการตีความหมายรูปทรงที่มีนัยในผลงานที่ผู้เรียนเชื่อมโยงกับศาสตร์ความรู้ต่าง ๆ อย่างเป็นระบบพร้อมกับการสอดแทรกประสบการณ์ทางความรู้สึกร่วมไปกับการตีความหมายและการประเมินคุณค่าผลงานศิลปะด้วย ส่วนที่ผู้สอนต้องตรวจสอบความสามารถของผู้เรียนทำได้โดยการสังเกต การสัมภาษณ์ การทดสอบ การนำเสนอหน้าชั้นเรียน การเขียนบทวิจารณ์ ทั้งนี้เพื่อให้สอดคล้องกับเป้าหมายของหลักสูตรและวัตถุประสงค์ของรายวิชาศิลปะในประเด็น 1) ความรู้ (Knowledge) 2) ทักษะและกระบวนการ (Process) 3) เจตคติ (Attitude) และ 4) คุณลักษณะอันพึงประสงค์

5. กลยุทธ์การจัดการเรียนการสอนศิลปะด้วยกิจกรรมการวิจารณ์ศิลปะกับการสร้างการรู้คิด

(Art Instructional Strategies Using Art Criticism Activities for Cognitive Development)

การวิจารณ์ (Criticism) เป็นเนื้อหาและกระบวนการเรียนรู้ที่ใช้แนวคิดและทฤษฎีมารองรับที่ผสมผสานระหว่างเหตุผลแบบอัตวิสัย (Subjective) และความรู้สึกแบบภววิสัย (Objective) (Chaipanha, 2019) การจัดกิจกรรมการวิจารณ์ศิลปะจึงมุ่งให้ผู้เรียนแสดงสมรรถนะการรู้คิดที่ฝังลึกในตัวออกมา ให้สอดคล้องกับเป้าหมายของหลักสูตรที่มุ่งให้ผู้เรียนมีทักษะการวิเคราะห์และการวิจารณ์เพื่อหาคุณค่าในงานศิลปะ (Titichanchaikula, 2019; Singkhun, 2025) ส่วนกรอบการจัดการเรียนรู้กิจกรรมการวิจารณ์ศิลปะนั้น ผู้สอนต้องเชื่อมโยงกับฐานสมรรถนะเชิงรุกที่เน้นให้ผู้เรียนได้ฝึกปฏิบัติการจนเกิดความเข้าใจและสามารถทำเองได้ รวมถึงการนำองค์ความรู้ไปประยุกต์ใช้พัฒนางานศิลปะของตนเองต่อไป โดยมีขั้นตอนดังนี้ ขั้นตอนที่ 1 การร่วมระดมสมอง ขั้นตอนที่ 2 การร่วมปฏิบัติการ (1) การเรียนรู้ทฤษฎี

และแนวคิด (2) การตั้งสมมติฐานที่ทดสอบได้ (3) การสืบค้นข้อมูล หรือการทดลองใช้กลวิธีการต่าง ๆ (4) การจดบันทึกข้อมูลตามแบบบันทึก (5) การสรุปผล การวิเคราะห์ข้อมูล การยืนยันหรือปฏิเสธข้อมูล และ (6) การประเมินผล การเรียน ขั้นตอนที่ 3 การนำเสนอผลการศึกษา (Srithep & Jongrakwit, 2024; Tayac, 2021) ส่วนกลยุทธ์ที่นำมาใช้เป็นแนวทางออกแบบกิจกรรมเรียนรู้ให้กับผู้เรียน มีดังนี้

1. กลยุทธ์การจัดสนทนาเชิงทัศน์และการคิดหลากหลายทิศทาง (Visual Dialogue and Divergent Thinking) เป็นการบูรณาการการนวัตกรรมและกลยุทธ์การสอนด้วยการใช้วิธีการสนทนา (Visual Dialogue) ผสานรวมกับกระบวนการกระตุ้นการคิดหลากหลายทิศทาง (Divergent Thinking) ตามแนวคิดของ Guilford เพื่อเปลี่ยนห้องเรียนศิลปะให้เป็นพื้นที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ในกระบวนการนี้ ผู้สอนมีบทบาทเป็น 'ผู้อำนวยความสะดวกการเรียนรู้' (Facilitator) ทำหน้าที่กำหนดชุดคำถามปลายเปิดเชิงสร้างสรรค์ เช่น “นักเรียนเห็นอะไรในผลงานชิ้นนี้” “มีจุดใดที่สนับสนุนความคิดนั้น” หรือ “ใครมีความคิดเห็นที่แตกต่างออกไปบ้าง” เพื่อกระตุ้นให้ผู้เรียนสังเกต วิเคราะห์ ให้เหตุผล และตีความศิลปะอย่างอิสระ กิจกรรมสามารถจัดได้หลากหลายรูปแบบ ทั้งแบบเดี่ยว แบบจับคู่แลกเปลี่ยนความคิด หรือแบบกลุ่มย่อยผลของการบ่มเพาะ คือความใจกว้างรับฟังทัศนคติที่หลากหลาย ยืดหยุ่นในการคิดและการริเริ่มสร้างสรรค์มากยิ่งขึ้น (Singkhun, 2025)

2. กลยุทธ์การจัดการเรียนรู้ให้คิดไตร่ตรองผ่านการบันทึกการสะท้อนคิด (Reflective Journaling) หรือ Reflective Writing) มีรากฐานมาจากทฤษฎีการเรียนรู้จากประสบการณ์และการสะท้อนคิด (Reflective Practice) กลยุทธ์การบันทึกข้อมูลการสะท้อนคิดเป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างปัญญา เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความตระหนักรู้ในกระบวนการคิดของตนเอง (Metacognition) กระบวนการนี้มุ่งบ่มเพาะให้ผู้เรียนมีทักษะการเขียนบันทึกสะท้อนคิด หลังจากเสร็จสิ้นกิจกรรมการวิจารณ์ศิลปะ โดยผู้สอนจะมีการกำหนดประเด็นและเงื่อนไขของการวิจารณ์ศิลปะที่กระตุ้นให้ผู้เรียนมีความต้องการที่จะเขียนอธิบาย “กระบวนการตกลึกความคิด” เช่น การระบุให้ชัดเจนว่าข้อมูลทางสายตาในจุดใดที่นำมาใช้เป็นหลักฐานสนับสนุนการตีความหมาย หรือผู้เรียนใช้เกณฑ์ชุดใดมาเป็นแนวทางในการประเมินค่าผลงาน รูปแบบการบันทึกนี้จึงทำหน้าที่เป็นกระบอกส่งสะท้อนระบบปัญญา ตั้งแต่การรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ การสังเคราะห์ ไปจนถึงการอภิปรายที่เชื่อมโยงมิติเรื่องราวเข้ากับรูปแบบทางศิลปะ

3. กลยุทธ์การจัดการเรียนรู้ด้วยสถานการณ์จำลอง (Task-Based Learning through Curatorial Simulation) เป็นกิจกรรมการจัดการเรียนการสอนที่ยกระดับการรู้คิดของผู้เรียนไปสู่ระดับการวิเคราะห์ การประเมินค่า และการสร้างสรรค์ผลงาน ผู้สอนจะประยุกต์ใช้สถานการณ์จำลองเชิงสมจริง (Authentic Simulation) โดยกำหนดโจทย์หรือแนวคิดหลักของนิทรรศการ แล้วให้ผู้เรียนได้สวมบทบาทการเป็นภัณฑารักษ์ (Curator) ที่ให้หอศิลป์ (Arts Gallery) ซึ่งจะต้องดำเนินการวางแผน การคัดเลือกผลงานศิลปะมาจัดแสดง และการนำเสนอผลงานศิลปะให้กับผู้เรียนคนอื่น ๆ ในห้องเรียน ในกรณีนี้ผู้เรียนและผู้สอนจะต้องร่วมมือร่วมใจกันวางแผนดำเนินการ ทั้งการแสดงผลงานทัศนศิลป์ การเป็นผู้สื่อความหมายงานศิลปะ และการเก็บรวบรวมข้อมูลอย่างเป็นระบบ เช่น ข้อมูลศิลปะพื้นฐาน รูปแบบทางศิลปะ หลักการจัดองค์ประกอบศิลป์ นัยความหมาย วิธีการถอดรหัสเชิงสัญลักษณ์ (Decoding) อย่างไรก็ตามวิธีการนี้เหมาะสมกับโรงเรียนที่มีพื้นที่จัดแสดงนิทรรศการศิลปะเพื่อการจำลองเป็นหอศิลป์ โดยข้อดีที่ผู้เรียนจะได้เรียนรู้คือการจัดแผนผังหอศิลป์ การเป็นผู้นำชมผลงานศิลปะ ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจะสร้างศักยภาพการรู้คิดถึงบทบาทที่จะต้องเป็นผู้ให้ข้อมูล และตอบคำถามแก่ผู้เข้าชมที่สงสัยใคร่รู้ผลงานศิลปะที่จัดแสดงทุกชิ้น กลยุทธ์นี้จึงเหมาะสมที่จะช่วยพัฒนาศักยภาพผู้เรียนให้ก้าวถึงสู่การเป็นคนในศตวรรษที่ 21 ตามที่ระบบการศึกษาตั้งเป้าหมายไว้

กลยุทธ์การจัดการเรียนการสอนดังกล่าวเป็นแนวทางขับเคลื่อนให้การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนศิลปะด้วยกิจกรรมการวิจารณ์ศิลปะย่อมสร้างการเรียนรู้ภาคทฤษฎีและการปฏิบัติการ ผลลัพธ์การเรียนรู้จะหล่อหลอมให้

ผู้เรียนมีพฤติกรรมการสืบค้นข้อมูล การวิเคราะห์ สังเคราะห์ ตีความหมายที่ละเอียดคม และการสื่อสารเป็นลำดับ ซึ่งการจัดกิจกรรมการวิจารณ์ศิลปะจึงเป็นกลวิธีการสอนเชิงรุกที่มีกิจกรรมแบบเดี่ยวและแบบกลุ่มให้ร่วมกันคิดสร้างมุมมองใหม่ ๆ เพื่อการปรับปรุงชิ้นงานของตนเอง ส่วนข้อระวังของการวิจารณ์ศิลปะคือผลกระทบทางจิตใจของผู้เรียนในฐานะเจ้าของผลงาน เนื่องจากศิลปะเป็นเรื่องส่วนตัวที่ผู้เรียนจะสะท้อนอารมณ์ความรู้สึกที่เฉพาะออกมา ซึ่งการวิจารณ์ที่รุนแรงย่อมทำให้วิตกกังวลได้ (Serenade Team, 2024) ดังนั้นกลยุทธ์การใช้กิจกรรมการวิจารณ์ศิลปะที่มีระบบและสร้างสรรค์ จะทำให้ผู้เรียนได้เปลี่ยนวิธีการคิด เช่น การมองว่าการติชมเป็นเครื่องมือการพัฒนาทักษะ คุณภาพอารมณ์ และการเติบโตของชีวิต เช่นเดียวกับการแสวงหาองค์ความรู้ใหม่จากฐานข้อมูลผสมผสานกับประสบการณ์ จะเป็นจุดเริ่มต้นการใช้ทักษะการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ขององค์ประกอบในงานศิลปะ

6. การประเมินผลการเรียนรู้กิจกรรมการวิจารณ์ศิลปะ

การประเมินผลการเรียนรู้ด้านการรู้คิด (Cognitive Domain) จากกิจกรรมการวิจารณ์ศิลปะ คือการวัดกระบวนการทางปัญญา ความเข้าใจ การคิดวิเคราะห์ การสังเคราะห์ และการประเมินค่าของผู้เรียนที่มีต่อผลงานศิลปะ โดยทั่วไปมักประยุกต์ใช้กรอบแนวคิดของ Bloom's Taxonomy (Anderson & Krathwohl, 2001; Kanpai, 2011) ร่วมกับขั้นตอนการวิจารณ์ศิลปะ ส่วนแนวทางการประเมินผลการเรียนรู้ประเด็นการรู้คิดจากกิจกรรมการวิจารณ์ศิลปะ มีดังนี้

6.1 การประเมินตามระดับการรู้คิด (Cognitive Levels)

การวัดระดับการรู้คิดในกิจกรรมวิจารณ์ศิลปะ สามารถแบ่งออกเป็นระดับขั้นของการคิดได้ดังนี้ 1) ขั้นจำ และการระบุ (Remembering & Identifying) ประเมินความสามารถในการสังเกตและบอกข้อเท็จจริงพื้นฐานเกี่ยวกับผลงาน เช่น ชื่อผลงาน ผู้สร้างสรรค์ เทคนิค วิธีการ ภาพรวมผลงานศิลปะ องค์ประกอบศิลป์ที่ปรากฏในผลงาน 2) ขั้นความเข้าใจและอธิบาย (Understanding & Describing) ประเมินการตีความองค์ประกอบเบื้องต้น การอธิบายเรื่องราว ภาพรวม และการจัดวางเส้น สี รูปร่าง รูปทรง ในผลงานด้วยภาษาของตนเอง 3) ขั้นการวิเคราะห์ (Analyzing) ประเมินการจำแนกและหาความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบศิลป์ (Visual Elements) กับหลักการจัดองค์ประกอบศิลป์ว่ามีความเหมาะสมหรือความประสานสัมพันธ์กันอย่างไร เช่น การวิเคราะห์จุดสนใจ จังหวะ หรือความสมดุล 4) ขั้นการตีความหมาย และการสังเคราะห์ (Interpreting & Synthesizing) ประเมินการเชื่อมโยงองค์ประกอบทางทัศนศิลป์เข้ากับความหมาย สัญลักษณ์ อารมณ์ความรู้สึก หรือแนวคิดที่ศิลปินต้องการสื่อสารออกมา และ 5) ขั้นประเมินคุณค่า (Evaluation) ด้วยการใช้หลักคิดทางวิชาการและประสบการณ์ตกลึกทางความคิดออกมาอย่างมีเหตุผล เช่น การใช้เกณฑ์ทฤษฎีทางการวิจารณ์ เช่น ทฤษฎีรูปทรงนิยม ทฤษฎีเลียนแบบธรรมชาติ หรือทฤษฎีอารมณ์นิยม อย่างไรก็ตามการประเมินดังกล่าวจำเป็นต้องครอบคลุมเนื้อหาที่สอดคล้องกับผลงาน ทักษะการสร้างสรรค์และสุนทรียภาพที่เป็นเรื่องการแสดงออกทางความรู้สึกกับเทคนิควิธีการได้อย่างเหมาะสม (Nangkaew et al., 2025)

6.2 เครื่องมือและวิธีการประเมิน (Assessment Methods & Tools)

เครื่องมือและวิธีการประเมิน มีดังนี้ 1) การเขียนบทวิจารณ์ศิลปะ (Art Criticism Essay) ใช้วัดกระบวนการคิดเชิงลึก การเรียบเรียงความคิดอย่างมีระบบ การใช้คำศัพท์ทางศิลปะ และการให้เหตุผลประกอบการตัดสินใจ (Kanpai, 2011) ส่วนเกณฑ์การให้คะแนนแบบรูบริก (Scoring Rubrics) ที่ต้องระบุระดับความสามารถเชิงการวิเคราะห์และประเมินค่า 2) การอภิปรายกลุ่ม (Group Discussion) วัดการคิดการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า การโต้แย้งด้วยเหตุผล การ

รับฟัง และการคิดวิเคราะห์ในมุมมองที่แตกต่างกันของผู้ร่วมอภิปราย ใช้แบบสังเกตพฤติกรรมการอภิปราย (Observation Form) มุ่งเน้นประเด็นการตั้งคำถามและการตอบอย่างมีเหตุผล 3) การนำเสนอผลงาน (Oral Presentation) วัดการสังเคราะห์ความคิด สรุปประเด็นสำคัญ และการสื่อสารโครงสร้างความคิดเชิงศิลปะให้ผู้อื่นเข้าใจ โดยใช้แบบประเมินการนำเสนอเนื้อหาจากความสมเหตุสมผลของข้อสรุป 4) การบันทึกการเรียนรู้ (Reflective Journaling) การวัดความตระหนักรู้จากมุมมองที่มีต่อศิลปะชิ้นนั้นว่าเปลี่ยนไปอย่างไร เพราะเหตุใด ดังนั้นการใช้แบบประเมินการความสะท้อนคิดเชิงวิเคราะห์ จึงเป็นวิธีการที่เหมาะสมต่อการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้คิดอย่างอิสระตามประสบการณ์ของผู้เรียนแต่ละคน

6.3 เกณฑ์การประเมินแบบรูบริก (Rubric Assessment Criteria)

เกณฑ์การประเมินแบบรูบริกเป็นเครื่องมือการให้คะแนนที่มีการอธิบายระดับคุณภาพของพฤติกรรมหรือสิ่งที่ประเมินจากผลลัพธ์การเรียนรู้ที่ตั้งไว้ มุ่งเน้นการประเมินการพัฒนาการของผู้เรียนและให้โอกาสผู้เรียนได้ฝึกฝนซ้ำ โดยเกณฑ์ประเมินรูบริกจะช่วยให้เห็นถึงการพัฒนาในระดับความสามารถไปสู่เป้าหมายการเรียนรู้โดยสามารถใช้ได้ทั้งในการประเมินกระบวนการและผลงาน (Pathamathamkul, 2023) โดยการประเมินการรู้คิดทางศิลปะนั้นควรมีตัวบ่งชี้ที่ชัดเจน ดังนี้ 1) ความถูกต้องแม่นยำทางทฤษฎี เช่น การใช้คำศัพท์เฉพาะทางศิลปะและการประยุกต์ใช้ทฤษฎีศิลปะได้อย่างถูกต้อง 2) ความลึกซึ้งในการวิเคราะห์ เช่น จากทักษะการมองเห็นรายละเอียด การเชื่อมโยงเหตุผลระหว่างเทคนิควิธีการสร้างสรรค์ผลงานที่สัมพันธ์กับอารมณ์ความรู้สึกในการถ่ายทอด 3) การอ้างอิงข้อมูลเชิงทัศนธาตุทางการมองเห็น 4) ความคิดสร้างสรรค์ที่แปลกใหม่ เช่น มิติการจัดองค์ประกอบศิลป์ มิติของเรื่องราว มิติเทคนิควิธีการ มิติทักษะการสร้างสรรค์ มิติการใช้สื่อวัสดุ และมิติปรัชญาที่ซ่อนอยู่ในผลงาน

6.4 แนวทางการให้ข้อมูลย้อนกลับสำหรับการส่งเสริมการรู้คิด (Formative Feedback)

การประเมินผลการรู้คิดควรทำควบคู่ไปกับการให้ข้อมูลย้อนกลับเพื่อพัฒนา (Formative Assessment) ศักยภาพของผู้เรียนโดยผู้สอนใช้วิธีการตั้งคำถามกระตุ้นการคิด เช่น “อะไรในภาพที่ทำให้ผู้เรียนคิดว่าศิลปินกำลังรู้สึกเศร้าหมอง” ซึ่งเป็นคำถามที่ช่วยกระตุ้นการเชื่อมโยงหลักฐานกับการตีความหมาย หรือคำถามที่ว่า “หากศิลปินเปลี่ยนโครงสร้างของสีโทนสีจากสีเย็นเป็นสีร้อน ความหมายของภาพจะเปลี่ยนไปอย่างไร” เป็นกระตุ้นการคิดวิเคราะห์เชิงสมมติฐาน หรือการใช้คำถามว่า “เกณฑ์อะไรที่ผู้เรียนใช้ตัดสินว่าผลงานศิลปะชิ้นนี้ประสบความสำเร็จ” เพื่อกระตุ้นการคิดระดับประเมินคุณค่าผลงาน

7. อภิปราย (Discuss)

ผู้เขียนมีประเด็นการอภิปรายผลดังนี้

1. แนวคิดการจัดการเรียนการสอนด้วยกิจกรรมการวิจารณ์ศิลปะในชั้นเรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานพบว่า กระบวนการวิจารณ์ศิลปะช่วยพัฒนาศักยภาพการคิดวิเคราะห์ที่จะฝึกฝนให้ผู้เรียนได้เป็นผู้ที่มีทักษะการตั้งคำถามพร้อมกับการแสวงหาคำตอบจากแหล่งข้อมูลที่หลากหลายเพื่อนำมาสนับสนุนความคิดอย่างมีเหตุผล เช่น การกำหนดให้ผู้เรียนใช้แบบบันทึกสะท้อนความคิด (Reflective Journaling) เพื่อใช้เป็นหลักฐานยืนยันถึงการตกผลึกทางปัญญาของผู้เรียนอย่างมีตรรกะ (Riangrila, 2020) อย่างไรก็ตามการวิจารณ์จำเป็นต้องมีการวางแผนการดำเนินการที่ชัดเจน เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพต่อผู้เรียนอย่างสูงสุด (Nangkaew et al., 2025) ประเด็นนี้ Kanpai (2011) นำเสนอว่า ผู้สอนควรวางแผนการจัดกิจกรรมการวิจารณ์ด้วย (1) การกำหนดวัตถุประสงค์ เช่น สามารถวิจารณ์ศิลปะเป็นขั้นตอน มีการคิดวิเคราะห์ มีการประยุกต์และต่อยอดความคิด (2) กำหนดเนื้อหาและประเด็นการวิจารณ์

เช่น หลักการและขั้นตอนการวิจารณ์ การบูรณาการกับศาสตร์อื่น การวิเคราะห์ การตีความและประเมิน (3) กิจกรรมการเรียนการสอน เช่น การปฏิบัติการเดี่ยว หรือกลุ่ม กำหนดให้เขียนหรือนำเสนอ (4) วิธีการสอน เช่น การนำผลงานศิลปะมาเป็นตัวอย่างให้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ การค้นหาคำตอบตามทฤษฎีการวิจารณ์ (5) การประเมินผลด้วยวิธีการทดสอบ การสัมภาษณ์ การสังเกตพฤติกรรม การอ่านงานเขียน โดยผู้สอนใช้กลยุทธ์การจัดการเรียนรู้เชิงรุกให้ผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์กับงานศิลปะที่อยู่ตรงหน้า และการตั้งคำถามในสิ่งที่เห็น เช่น “ให้บอกสิ่งที่มองเห็นได้ในผลงานศิลปะชิ้นนี้อย่างละเอียด” “ให้การแยกแยะองค์ประกอบศิลปะที่มองเห็นว่ามีอะไรบ้าง อยู่ตรงไหน ในลักษณะอย่างไร” “สัญลักษณ์ที่มีอยู่ในงานศิลปะมีอะไรบ้าง อยู่ส่วนไหนของผลงาน และหมายถึงอะไร” “มีสิ่งใดหรือปัจจัยอะไรที่ทำให้ผู้เรียนตีความว่าเป็นอย่างนั้น” “คุณค่าผลงานศิลปะชิ้นนี้มีอะไรบ้าง มีคุณค่าในประเด็นใดบ้างและอย่างไร” (Gale, 2023) สอดคล้องกับ Kanpai (2011) ที่กล่าวว่า ผู้สอนการวิจารณ์ศิลปะจะต้องเตรียมความพร้อมเรื่องการสื่อสาร การเตรียมบรรยากาศการอภิปราย การเตรียมประเด็นให้ผู้เรียนได้รวมอภิปรายจากองค์ประกอบในงานศิลปะอย่างอิสระ เช่น การใช้รูปทรงที่คลุมเครือ มีนัย และมีความซับซ้อน การนำกิจกรรมการวิจารณ์ศิลปะมาใช้จึงหนุนเสริมเป้าหมายของหลักสูตร และการพัฒนาคนในศตวรรษที่ 21 ให้มีศักยภาพการคิดเชิงวิพากษ์ การแก้ปัญหา ความคิดสร้างสรรค์ และการสื่อสาร (Srithep & Jongrakwit, 2024) ซึ่งวิชากลุ่มสาระศิลปะนั้นมีจุดเน้นให้ผู้เรียนได้มีทักษะการวิจารณ์ศิลปะ ดังแนวคิดของ McWilliams (2022) ที่ระบุว่าสิ่งที่ผู้เรียนควรมีความรู้ความเข้าใจทั้งก่อน ระหว่างและหลังการเรียน เช่น (1) เหตุผลในการสร้างงานศิลปะของศิลปิน (2) จุดประสงค์ที่ต้องการให้เกิดผลงานศิลปะขึ้น (3) ประโยชน์ของผลงานศิลปะในระยะสั้นและในระยะยาว (4) กลวิธีหรือกระบวนการที่ศิลปินสร้างสรรค์ขึ้น (5) แนวคิดและเนื้อหาที่ศิลปินต้องการแสดงออกและสื่อสารไปยังผู้ชม (6) ทศนคติของศิลปินที่มีต่อเนื้อหา รูปแบบทางศิลปะและความแปลกใหม่ (7) วิธีการที่ศิลปินคิดไตร่ตรอง ที่เชื่อมโยงกับผลงานศิลปะในอดีตที่นำมาสร้างสรรค์เป็นผลงานร่วมสมัยในปัจจุบัน

2. แนวคิดกลยุทธ์การพัฒนาศักยภาพการรู้คิดของผู้เรียน พบว่า กลยุทธ์การนำการวิจารณ์ศิลปะมาใช้ในชั้นเรียนนั้นเป็นความท้าทายของผู้สอนและผู้เรียน ด้วยข้อจำกัดด้านเวลา ด้านผู้เรียน ด้านผู้สอน ด้านสื่อการสอน และด้านการประเมินผล ซึ่งการมีกลยุทธ์จะเป็นแนวทางกำหนดกิจกรรมได้อย่างเป็นระบบ สำหรับกลยุทธ์ที่กำหนดขึ้นดังกล่าวนั้นล้วนมีเป้าหมายปลายทางเดียวกัน คือการพัฒนาศักยภาพการรู้คิดให้กับผู้เรียนในมิติการสำรวจ การวิเคราะห์ การตีความ หมาย และการประเมินคุณค่า ตามแนวคิดการวิจารณ์ที่กำหนดไว้ ซึ่งผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นคือ การรู้คิดจะถ่ายโอนไปเป็นพลังทางปัญญาและความฉลาดรู้ (Visual Literacy) เช่น การพิจารณาภาพรวมของงานศิลปะด้วยแยกองค์ประกอบจากการมองเห็นในหลายมิติ เพื่อให้ได้องค์ความรู้ที่หลากหลายประเด็นครอบคลุมผลงานศิลปะที่นำมาใช้ในการวิจารณ์ อย่างไรก็ตามการรู้คิดดังกล่าวจะช่วยให้ผู้เรียนได้ใช้เวลาเพ่งพิจารณาอย่างไตร่ตรอง ก่อนที่จะสรุปสิ่งที่รับรู้ได้ออกมา ดังที่ Nangkaew et al. (2025) กล่าวว่า การพิจารณาผลงานศิลปะควรครอบคลุม 3 ประเด็นหลัก ได้แก่ 1) ด้านเนื้อหาที่ต้องสอดคล้องกับแนวคิดการสร้างสรรค์ นำเสนอเรื่องราวส่งเสริมการรับรู้เรื่องคุณธรรมจริยธรรมในการดำเนินชีวิตมีสาระที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อบุคคลปัญญาของนักเรียน 2) ด้านทักษะทางศิลปะที่ต้องจัดองค์ประกอบศิลปะได้แปลกใหม่ สอดคล้องกับเรื่องราวและมีความคิดสร้างสรรค์ และ 3) ด้านสุนทรียภาพที่เกี่ยวข้องกับอารมณ์ความรู้สึกจากการรับรู้ นั้น อาจประเมินความสามารถสะท้อนความคิดและจินตนาการออกมาเป็นรูปทรงที่เชื่อมโยงกับเนื้อหาเรื่องราว สำหรับขั้นการตีความหมายนั้นเป็นขั้นที่จะทำให้ได้เข้าใจถึงความเข้าใจในมิติแนวคิด การใช้องค์ประกอบศิลปะ บรรยายภาพมาสร้างนัยความหมายของศิลปินด้วยการถอดรหัสความหมายตามความรู้สึกส่วนตัวผสมผสานกับข้อมูลเชิงวิชาการเพื่อให้ผลการตีความมีความน่าเชื่อถือมากยิ่งขึ้น ส่วนแนวทางการแลกเปลี่ยนเรียนรู้หลังจากกิจกรรมการวิจารณ์เสร็จสิ้นนั้น จะสร้างกลุ่มสังคมแห่งการแบ่งปัน การรับฟัง การสะท้อนสิ่งที่ได้

เรียนรู้ออกมาตามทัศนะของแต่ละคน ซึ่งประเด็นนี้จะหลอมหลอมให้ผู้เรียนเข้าใจพฤติกรรมของคนในสังคมที่ผู้เรียนต้องปรับตัวในอนาคต (Gale, 2023) แม้ว่ากิจกรรมการวิจารณ์ศิลปะในชั้นเรียนนั้นจะทำให้ผู้เรียนเกิดความสนใจที่ได้แสดงความคิดเห็นด้วยการพูดและการเขียนก็ตาม แต่ผลการจัดกิจกรรมดังกล่าวจะสร้างบุคลิกภาพผู้เรียนได้แตกต่างกันไปตามเงื่อนไขและกระบวนการจัดการเรียนการสอนของผู้สอนแต่ละคน แต่สิ่งที่ผู้สอนควรต้องเน้นย้ำคือ การทำให้ผู้เรียนได้ “เข้าใจถึงแนวคิด และทฤษฎีที่ชัดเจนนั้นจะต้องแสวงหาเหตุผลมารวบรวมอธิบายงานศิลปะที่นำมาวิจารณ์ให้สอดคล้องกับแนวทางการสร้างสรรค์ของศิลปิน และนำผลการค้นพบไปให้ข้อคิดกับเพื่อน ๆ ในชั้นเรียน” ประเด็นนี้ Bjerg (n.d.) กล่าวว่า การที่ผู้เรียนฝึกฝนการรับฟังข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะจากผู้วิจารณ์ หรือผู้เรียนคนอื่น ๆ ล้วนเป็นช่องทางที่ช่วยเปิดโลกทัศน์ใหม่ที่ผู้เรียนนั้นอาจคิดไม่ถึงมาก่อน ซึ่งมุมมองใหม่ ๆ เหล่านี้จะช่วยปรับปรุงวิธีการคิด และวิธีการทำงานให้ตรงประเด็นกับสิ่งที่ผู้เรียนกำลังดำเนินการอยู่ ส่วนผลพวงจากกิจกรรมการวิจารณ์ศิลปะจะช่วยปรับทัศนคติและพฤติกรรมทางสังคมที่เหมาะสมให้กับผู้เรียน เช่น มารยาทการรับฟังคำวิจารณ์ การเคารพความคิดเห็นของคนอื่น ๆ การรักษาเวลาในการนำเสนอ และการสื่อสารมิติการรู้คิดที่สะท้อนปัญญาของบุคคลอย่างสร้างสรรค์ สำหรับ McWilliams (2022) แสดงให้เห็นว่า ขั้นตอนการวิจารณ์ศิลปะแต่ละขั้นนั้นมีรายละเอียดของความรู้ที่สามารถเติมเต็มให้ผู้เรียนเกิดทักษะการคิดรู้คิด และการไตร่ตรองได้อย่างแม่นยำขึ้น ซึ่งจะส่งผลต่อการใช้ความรู้ความเข้าใจมาเขียนบทวิจารณ์ศิลปะของผู้เรียนแต่ละคนด้วยมุมมองและเหตุผล สิ่งนี้คือศักยภาพการรู้คิดทางปัญญาที่จะทำให้ผู้เรียนอยู่รอดได้ในทุกสถานการณ์ที่เข้าไปประสบพบเจอ กล่าวได้ว่ากิจกรรมการวิจารณ์ศิลปะนั้นถ้าผู้สอนปฏิบัติกรอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ ก็จะส่งผลต่อการพัฒนาโลกทางสมองของผู้เรียนให้กระตือรือร้นอยู่เสมอ โดยผู้เรียนจะพร้อมจะประเมินสิ่งต่าง ๆ ที่ตนเองเข้าไปสัมผัส และต้องการมีประสบการณ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมถึงความสามารถคาดการณ์การเปลี่ยนแปลงของโลก เศรษฐกิจ การเมือง สังคม วัฒนธรรมเพื่อนำมาใช้ในการอภิปรายอย่างเป็นเหตุเป็นผลอย่างมีสติปัญญา มากกว่าการวิจารณ์ศิลปะที่ผู้เรียนมุ่งแต่จะใช้อารมณ์ความรู้สึกแสดงความคิดเห็นของตนเองเป็นหลัก

อย่างไรก็ดีในการเรียนรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพการรู้คิดของผู้เรียนผ่านกิจกรรมการวิจารณ์ศิลปะนั้นผู้สอนจะต้องชี้แจงรายละเอียดทุกมิติให้กับผู้เรียนได้เข้าใจอย่างถ่องแท้ เช่น เนื้อหา วัตถุประสงค์ เป้าหมาย และรายละเอียดต่าง ๆ ตามเกณฑ์การวิจารณ์ศิลปะที่ผู้สอนนำมาใช้อย่างละเอียด ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความชัดเจนเมื่อผู้เรียนต้องนำไปใช้ในการปฏิบัติกิจกรรมในห้องเรียนที่มีเวลาจำกัด ดังที่ Nangkaew et al. (2025) กล่าวว่า เกณฑ์การวิจารณ์ศิลปะนั้นผู้สอนจะต้องอธิบายขอบเขตประเด็นที่จะวิจารณ์อย่างละเอียด ทั้งนี้การเข้าใจอย่างชัดเจนจะนำไปสู่ความสามารถที่จะปฏิบัติงานได้อย่างมีคุณภาพ ซึ่งการวิจารณ์ศิลปะถือว่าเป็นเครื่องมือที่ใช้พัฒนาศักยภาพการรู้คิดผู้เรียนศิลปะได้เป็นอย่างดี โดยผู้เรียนจะนำคำวิจารณ์ไปปรับปรุงผลงานของตนเอง จึงเป็นสิ่งสำคัญที่ผู้วิจารณ์จะต้องแยกความรู้สึกส่วนตัวและความรู้สึกทางวิชาการออกจากกัน ทั้งนี้ก็เพื่อประโยชน์ต่อทักษะทางศิลปะของตนเอง ซึ่งการฝึกฝนการวิจารณ์อย่างต่อเนื่องจะช่วยเตรียมความพร้อมผู้เรียนไปสู่การเป็นศิลปินหรือนักสร้างสรรค์ที่มีคุณภาพในโลกของวิชาชีพในอนาคตในประเด็น 1) การสื่อสารกับผู้อื่นอย่างเคารพและเป็นประโยชน์ 2) การเปิดโอกาสให้ผู้เรียนในฐานะผู้ที่มีความพิเศษได้ไตร่ตรองผลงานของตนเองและเห็นโอกาสที่จะสร้างรูปแบบศิลปะใหม่ ๆ ขึ้นมา และ 3) ฝึกนิสัยการเป็นผู้ที่มีความต้องการเรียนรู้ตลอดชีวิต

8. บทสรุปและขอเสนอแนะ (Conclusion & Recommendations)

8.1 บทสรุป (Conclusion)

การพัฒนาศักยภาพการรู้คิดของผู้เรียนถือว่าเป็นบทบาทของผู้สอนในการวางแผนการจัดการเรียนการสอน

เพื่อให้สอดคล้องการพัฒนาในศตวรรษที่ 21 ตามที่ระบบการศึกษาตั้งเป้าหมายไว้ โดยรายวิชากลุ่มสาระศิลปะในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานระบุว่า “ให้ผู้เรียนมีทักษะการคิด วิเคราะห์ วิพากษ์วิจารณ์ผลงานศิลปะตามขอบเขตเนื้อหาการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับระดับชั้นเรียน” ดังนั้นการใช้กิจกรรมการวิจารณ์ศิลปะในชั้นเรียนจึงเป็นวิธีการหนึ่งที่จะช่วยพัฒนาผู้เรียนให้มีศักยภาพการรู้คิด ช่วยยกระดับศักยภาพของผู้เรียนด้วยการบูรณาการวิจารณ์ 4 ขั้นตอน จากการบรรยายสู่การวิเคราะห์ การตีความหมาย และการประเมินคุณค่า ผ่านการกำหนดกลยุทธ์ 3 กลยุทธ์ที่ผู้เรียนต้องร่วมกันปฏิบัติการตามลำดับการเรียนรู้ที่เริ่ม โดยผู้สอนจะให้ข้อมูลความรู้เกี่ยวกับวิธีการปฏิบัติการ เงื่อนไขบางประการที่อาจส่งผลต่อการวิจารณ์ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจารณ์ เช่นเป็นแบบบันทึกข้อมูลการวิจารณ์ศิลปะ 4 ขั้นตอน และแหล่งข้อมูลที่ผู้เรียนต้องเข้าไปศึกษาเรียนรู้ก่อน ระหว่างและหลังการวิจารณ์ศิลปะ ส่วนการจัดบทสนทนาเชิงทัศน์นั้นจะใช้กระบวนการสะท้อนคิดผ่านแบบบันทึกก่อนที่จะเข้าร่วมกิจกรรมการนำเสนอและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ซึ่งองค์ความรู้เหล่านี้จะหลอมรวมผู้เรียนทำให้เกิดปัญญาการรู้คิด สามารถที่จะนำไปใช้ในการเรียนรู้สู่โลกยุคดิจิทัลได้อย่างรู้เท่าทัน เช่นเดียวกับการวิจารณ์ศิลปะอย่างรู้คิดย่อมสร้างการตระหนักรู้ถึงคุณค่าของงานศิลปะที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นมาอย่างลึกซึ้ง สามารถใช้ศักยภาพของสมองในการคิดอย่างมีเหตุผล มีตรรกะ โดยปราศจากอคติ และรู้เท่าทันความคิดตนเอง ที่สำคัญคือ ผลการเรียนรู้การวิจารณ์ศิลปะจะสร้างความเข้าใจเทคนิค กลวิธี การใช้วัสดุ การจัดองค์ประกอบศิลป์ เรื่องราว และสุนทรียศาสตร์ในผลงานนำไปสู่การพัฒนาผลงานศิลปะของตนเองในอนาคต (Figure 1.)

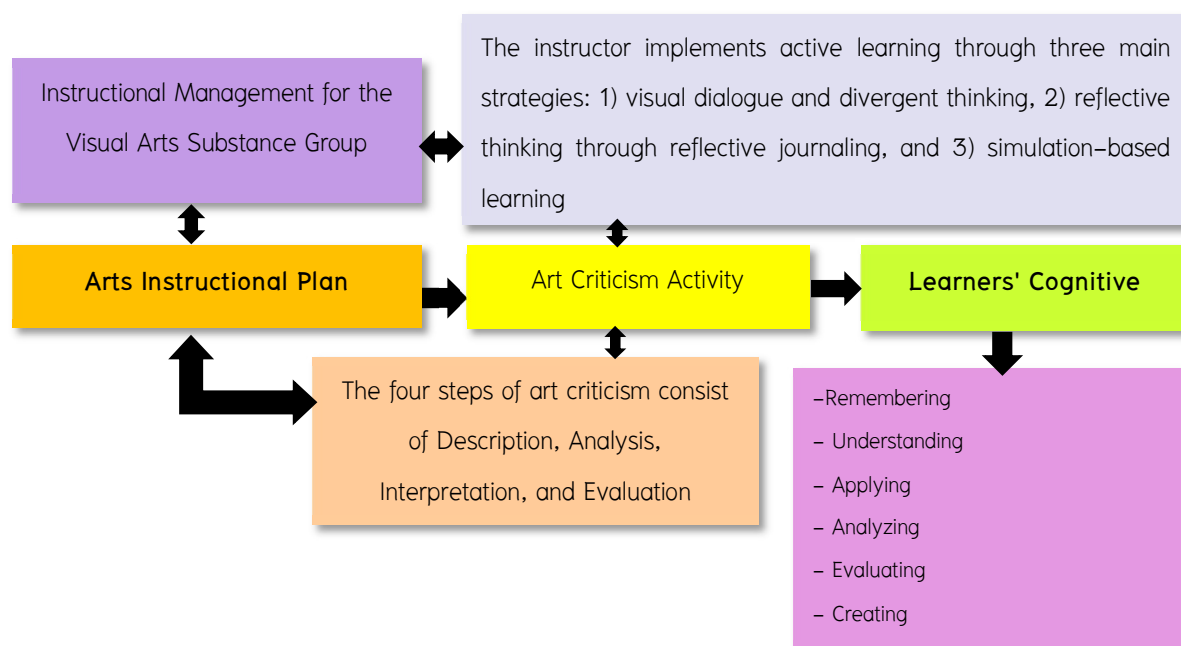

Figure 1. Art Criticism–Based Instruction to Enhance Learners' Cognitive Potential

8.2 ข้อเสนอแนะ (Recommendations)

8.2.1 ข้อเสนอแนะสำหรับการนำไปใช้ในการจัดการเรียนรู้ในรายวิชาศิลปะ

การนำกิจกรรมการวิจารณ์ศิลปะไปใช้กระตุ้นศักยภาพการรู้คิดของผู้เรียนด้วยแนวคิด ดังนี้ 1) การเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เข้าร่วมสื่อสารผ่านกิจกรรมการจัดเวทีเสวนาโต้เถียง หรือการเขียนบันทึกสะท้อนคิด หรือการนำเสนอ

ผ่านสื่อดิจิทัล 2) การใช้กลวิธีตั้งคำถามศิลปะเชิงวิเคราะห์ เช่น “องค์ประกอบศิลป์ใดที่เป็นจุดเด่น และจุดเด่นส่งผลต่อความรู้สึกโดยรวมอย่างไร” หรือ “หากใช้เกณฑ์ด้านบริบททางสังคมและวัฒนธรรมมาพิจารณาผลงานชิ้นนี้จะสื่อสารประเด็นใดได้สำเร็จที่สุด และมีส่วนใดในผลงานที่ยังต้องพัฒนาให้ดีขึ้น” “ประสบการณ์เดิมชุดใดที่กำลังกำกับให้ผู้มองผลงานรู้สึกกับงานศิลปะนี้ในเชิงลบหรือเชิงบวก” 3) การนำวัฒนธรรมรอบตัวมาเป็นเครื่องมือในการจัดการเรียนรู้การวิจารณ์ศิลปะรูปแบบไม่เป็นทางการ เช่น สตรีทอาร์ต ภาพโฆษณา สื่อสังคมออนไลน์ หรือศิลปะร่วมสมัย เหล่านี้มาเป็นการเรียนรู้ข้อมูล พร้อมกับการฝึกค้นหาที่มาและฝึกถอดรหัส หรือนัยที่แฝงอยู่ในผลงาน ซึ่งกระบวนการดังกล่าวจะช่วยให้ผู้เรียนสนุกกับการถอดรหัสสิ่งที่ศิลปินแฝงไว้ในผลงานศิลปะที่ตนเองนำมาเรียนรู้ อย่างไรก็ตามในการนำกิจกรรมการวิจารณ์มาใช้นั้นผู้สอนต้องกำหนดวัตถุประสงค์ของการวิจารณ์ และเป้าหมายในการนำมาใช้จัดการเรียนการสอนให้ชัดเจน ซึ่งการวิจารณ์มี 2 รูปแบบคือ 1) การวิจารณ์แบบไม่เป็นทางการ ซึ่งมีลักษณะเป็นการพูดคุยสนทนาระหว่างผู้เรียน หรือผู้เรียนกับครูและคนอื่น ๆ ที่มีความรู้ในศิลปะโดยไม่มีการวางแผนมาก่อน 2) การวิจารณ์แบบเป็นทางการ (Formal Criticism) ที่มีนักทฤษฎีกำหนดเกณฑ์ไว้ ดังเช่นเกณฑ์การวิจารณ์ศิลปะของนักวิชาการตะวันตกที่ใช้ 4 ขั้นตอนคือ การบรรยาย การวิเคราะห์ การตีความหมาย และการประเมินคุณค่า ทั้งนี้ผลการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจากกระบวนการอาจประสบความสำเร็จที่แตกต่างกันไปตามสมรรถนะของผู้เรียนแต่ละคน เช่น ผู้เรียนบางคนมีทักษะการบรรยายข้อมูลที่อยู่ในผลงานศิลปะ แต่บางคนอาจมีศักยภาพในการวิเคราะห์ การสังเคราะห์ และการตีความหมายผลงานศิลปะที่ศิลปินสร้างนัยขึ้นมาเพื่อให้ผู้เรียนได้แสดงความคิดเห็น

8.2.2 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายของโรงเรียน

ข้อเสนอแนะมีรายละเอียดดังนี้ 1) ด้านหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้ด้วยการกำหนดให้สัดส่วนเนื้อหาและกิจกรรม “การวิจารณ์ศิลปะ” (Art Criticism) และกิจกรรมการค้นหาคูณค่าทาง “สุนทรียศาสตร์” ผลสัมพักร่วมกับการปฏิบัติทางศิลปะ (Art Studio) อย่างเหมาะสม ส่วนรูปแบบการประเมินผลการเรียนรู้นั้นให้ประเมินตามสภาพจริงโดยกำหนดเกณฑ์การประเมินการเรียนรู้ที่มุ่งให้ค่าน้ำหนักคะแนนกับการรู้คิด และการคิดไตร่ตรอง (Reflective Thinking) สำหรับเครื่องมือที่ใช้ในการประเมินผล ได้แก่ แบบบันทึกการวิจารณ์ แบบบันทึกคุณค่าทางสุนทรียศาสตร์ แบบประเมินการเขียนบทวิจารณ์ศิลปะ และแบบประเมินผลการนำเสนอ 2) ด้านผู้สอนนั้นควรพัฒนาผ่านแนวคิดชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (Professional Learning Community (PLC) ทั้งนี้จะช่วยยกระดับสมรรถนะผู้สอนสู่ผู้อำนวยการเรียนรู้ (Facilitator) ที่มีศักยภาพ เช่น การจัดกิจกรรมอบรมเชิงปฏิบัติการสอนวิจารณ์ศิลปะ กิจกรรมการเรียนรู้คุณค่างานศิลปะ กิจกรรมการตั้งคำถามในระดับสูงสำหรับการพัฒนาศักยภาพการรู้คิดให้กับผู้เรียน และการจัดตั้งกลุ่มชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ เพื่อการเชื่อมโยงกลุ่มสาระศิลปะและครูกลุ่มสาระอื่น ๆ เช่น ภาษาไทย สังคมศึกษา หรือวิทยาศาสตร์ เพื่อร่วมกันสร้างองค์ความรู้ซึ่งเป็น “ความฉลาดรู้เชิงทัศน์” (Visual Literacy) และมีทักษะการคิดวิเคราะห์ร่วมกัน

9. การเปิดเผยการใช้ปัญญาประดิษฐ์เชิงสร้างสรรค์ (Declaration of Generative AI)

บทความนี้ไม่ได้ใช้ AI หรือปัญญาประดิษฐ์ในการเรียบเรียง

10. เอกสารอ้างอิง (References)

Akkaamnui, T. (2022). Art Education with A Student–Centered Focus on Local Development. *Academic Journal of Phetchaburi Rajabhat University*, 12(3), 149–158. (In Thai)

- Anderson, L. W., & Krathwohl, D. R. (2001). *A Taxonomy for Learning, Teaching, and Assessing: A Revision of Bloom's Taxonomy of Educational Objectives*. Longman.
- Bjerg, J. (n.d.). *Why do Students Need Crits at an Art School*. <https://metafora-studio-arts.org/why-art-students-need-crits>
- Carrier, D. (n.d.). *Recent Esthetics and the Criticism of Art*. <https://www.artforum.com/features/recent-esthetics-and-the-criticism-of-art-212331>
- Chaipanha, A. (2019). Evolution of Performing Art Criticism in Thailand. *Humanities and Social Sciences Nakhonsawan Rajabhat University Academic Journal*, 6(1), 306–351. (In Thai)
- Chayacharoen, S. (2021). *Knowledge Management in the Analysis and Interpretation of Creative Works for Systematic Visual Arts and Design Research Production*. https://bkkthon.ac.th/home/user_files/post/post-1821/files/230565.pdf (In Thai)
- Chesoh, R., Promsukkul, P., & Jittivadhna, K. (2024). Proposed Guidelines for Creation and Development of Music Aesthetic Instructional Package to Enhance Music Appreciation for Upper Primary Students. *Mahidol Music Journal*, 7(1), 15–32. (In Thai)
- Chittasutthiyan, S. (2013). Understanding of Aesthetics. *Journal of Liberal Arts, Ubon Ratchathani University*, 9(2), 161–179. (In Thai).
- Fussell, M. (n.d.). *The Steps to Art Criticism*. <https://thevirtualinstructor.com/blog/the-steps-to-art-criticism>
- Gale, A. (2023). *How to Analyze an Artwork: a Step-by-Step Guide*. https://www-studentartguide-com.translate.google/articles/how-to-analyze-an-artwork?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=th&_x_tr_hl=th&_x_tr_pto=tc
- Janhom, P. (2021). The Study in Art Education Learning Management to Develop the 21st Century Learners Skills. *Journal of Faculty of Education Pibulsongkram Rajabhat University*, 8(2), 253–266. (In Thai)
- Kanpai, T. (2011). *Proposed Guidelines for Art Criticism Instruction to Enhance Higher-Order Thinking of Undergraduate Students in Art Education*. [Master's thesis, Chulalongkorn University]. Chula DigiVerse. <https://digiverse.chula.ac.th/Info/item/dc:17797> (In Thai)
- Krathwohl, D. R., Bloom, B. S., & Masia, B. B. (1964). *Taxonomy of Educational Objectives: The Classification of Educational Goals. Handbook II: Affective Domain*. David McKay Company.
- Kuspit, D. B. (n.d.). Art Criticism. <https://www.britannica.com/art/art-criticism>
- Mangkorn, P., Yensabai, A., Tungcharoen, W., & Thimwatbunthong, S. (2017). A Study of Visual Art Concept Resulting Visual Art Teaching Process: A Case Study of Aree Soothipunt. *Research and Development Journal Suan Sunandha Rajabhat University*, 9(2), 48–62. <https://doi.org/10.53848/irdssru.v9i2.214217> (In Thai)
- McWilliams, C. (2022). *How to Teach Self-Reflection, Critiques, Artist Statements, and Curatorial Rationales Like a Pro*. <https://theartofeducation.edu/2022/07/jul-how-to-teach-self-reflection-critiques-artist-statements-and-curatorial-rationales-like-a-pro>

- Nangkaew, T., Kasetsoontorn, K., Mongkonsawasd, P., Chitchontharn, P., & Sriyaphan, J. (2025). Development of Evaluation Criteria for Art Elements and Visual Elements in the Subject of Visual Arts, Analysis and Criticism of Painting Works for High School Students at Wichianmat School. *Journal of Interdisciplinary in Social Sciences and Education*, 1(4),16–30. (In Thai)
- Pathamathammakul, J. (2023). *Rubric as an Assessment and Measurement Tool*. Learning Institute, King Mongkut's University of Technology Thonburi. <https://li.kmutt.ac.th/rubric/knowledge> (In Thai)
- Phoungmanee, T. (2026). Learning Management in the Art Module of the “Science and Art of Living” Course in General Education, Loei Rajabhat University: Development of Potential and Aesthetic Experience. *Academic Innovation Journal*, 2(1), e3231. <https://doi.org/10.66854/aij.2026.e3231> (In Thai)
- Riangrila, P. (2020). Research Studies on Reflective Thinking. *Journal of Education, Loei Rajabhat University*, 14(2), 1–13. (In Thai)
- Serenade Team. (2024). *The Importance of Critique in Art Education*. <https://serenademagazine.art/the-importance-of-critique-in-art-education> (In Thai)
- Singkhun, S. (2025). *Developing Learning Achievement in Visual Arts Subject Using the Learning-by-Doing Approach on Fundamentals of Visual Arts for Grade 7 Students*. Strisuksa Roi-Et. School. https://www.strisuksa.ac.th/app/sendwijai/uploads/20260308154546_wijai_149.pdf (In Thai)
- Snazlan's Blog. (2017). *Art Critism – Four Levels of Formal Analysis*. <https://snazlan.wordpress.com/2017/04/10/art-critism-four-levels-of-formal-analysis>
- Srithep, W., & Jongrakwit, S. (2024). Developing Higher–Order Thinking Skills: The Gateway to Excellence for Elementary School Students. *Journal of Education, Loei Rajabhat University*, 18(2), 42–60. (In Thai)
- Tayac, S. (2021). A Fertile Ambiguity: The Case of Art Criticism. *Journal of Liberal Arts, Thammasat University*, 23(1), 118–140. <https://doi.org/10.14456/lartstu.2023.5> (In Thai)
- Titichanchaikula, P. (2019). Analysis of Criticism of the Art Theories Between Ralph A. Smith’s Theory of Aesthetic Criticism and Edmund Burke Feldman’s Critical Theory for Teaching and Learning Management of Art Criticism. *Academic Journal of Phetchaburi Rajabhat University*, 9(1), 260–270. (In Thai)